

Депортація українців у 1944-1951 роках із Лемківщини, Холмищини, Надсяння, Любачівщини, Підляшшя, Західної Бойківщини докорінно змінила долі сотні тисяч людей, які змушені були залишити рідні домівки, святині-церкви, могили предків і податися у визначені владою місця для подальшого проживання.

Значна частина переселенських родин опинилася у Львівській, Тернопільській, Івано-Франківській, Рівненській, а частина - в Донецькій, Миколаївській, Одеській, Херсонській областях, де влаштовували своє життя, ніколи не забуваючи покинутої малі Батьківщини, зберігши віру, прабатьківські традиції, звичаї, обряди, а також правду про пережите.

В останнє десятиліття ХХ століття громадяни України, чия доля пов'язана з примусовим переселенням, об'єднавшись в суспільно-культурні товариства, активізували свою діяльність щодо визнання цих подій депортацією. Здавалося, що, нарешті, відповідний законопроект буде ухвалений Верховною Радою, однак війна перешкодила його прийняттю та утвердженню історичної справедливості, наданню належної оцінки злочинним діям тодішньої комуністичної сталінської влади, наступники якої - путіністи - уже в наші дні знову вдалися до агресії та захоплення південно-східних територій України, де у 1951 році знайшли свою другу малу Батьківщину переселенські родини з Західної Бойківщини.

Все менше і менше залишається безпосередніх учасників депортації, а, відповідно, втрачається ще одна конкретна із сотень тисяч історій, яку не вдалося передати нащадкам.

Задум публікації спогадів про депортацію в рубриці «Переселенські долі» мені вдалося почати реалізовувати спільно з редакцією народного часопису «Громада» у 2021 році, на сторінках якого кожного тижня публікувались розповіді про пережиті випробування. Остання стаття вийшла 24 лютого 2022 року, коли почалася війна...

Фактично ця стаття завершила перший випуск збірника спогадів, який має право, за вашої участі, на продовження.

**Голова Громадської організації
«Суспільно-культурне товариство»Устріки»»
Віктор Козоглодюк.**

Це останні прижиттєві спогоди для автотрки Марії Омельчук, яка на 73 році життя відійшла у вічність. Пані Марія понад 20 років очолювала Львівський осередок СКТ «Устріки», приклала багато зусиль для збереження історичної правди про депортацію.

Віктор КОЗОГЛОДЮК

НАША РОДИНА

*Устріччину любити будем доти,
Доки не заростуть душевні рани.
Страшні оті ми не забудем роки.
Хоч вибачення б мати від держави.*
Іван Ніточко

Наша сім'я родом із села Устянова (Нижні Устріки). Перша згадка про село припадає на 1489 рік. Засновником села називають Устяна, звідки й походить назва. Кордони села обмежувалися ріками Стрв'яж і Сян. Посеред Устяново проходить головний вододіл, що поділяє басейни Балтійського і Чорного морів.

В обох частинах села – нижньому і горішньому кінці – були дерев'яні церкви Св. Параскеви. На час виселення в 1951 році село налічувало 400 дворів.

Наші батьки – Микола і Марія Кравчишин (в дівочтві Ніточко) – народилися і вирости в селі Устянова.

Походили з заможних родин, які мали свої ґрунти й ліси, обоє закінчили початкову школу. Зі спогадів мого тата знаю, що діда – Дмитра Кравчишина – поважали в селі, він був грамотною людиною, випишував українську газету. На його ґрунтах, що були на горі Жуків, поляки побудували аеродром в 30-х рр. ХХ ст.

Польська влада пропонувала дідові перейти на римо-католицьке віросповідання або, як тоді казали, «переписатися на польське», але дід Дмитро відмовився, хоч йому і пропонували значні привілеї.

Українці завжди старалися зберегти свою мову, свою віру і свої традиції, тому чинили опір спольщенню. Найстарший син діда

Дмитра Михайло брав активну участь у цьому опорі, чим наражав себе на смертельну небезпеку. Аби вберегти сина, дідो таємно, прикривши його на возі сіном, вивіз Михайла на станцію в Устріки. Звідти він емігрував у Аргентину. Після війни його слід загубився.

Мамина родина теж була заможною. Зі спогадів мами знаю, що в роки війни німці відібрали в діда ліс. Після того він важко захворів і в 1943 році помер. Мені не довелося знати обох моїх дідів, вони назавжди залишилися в рідній Устянівській землі. Цвинтар в селі після нашого виселення був зруйнований. Церкву в нижньому кінці Устянкової спалили, в горішньому кінці церква вціліла і зараз там римо-католицький костел.

Мої діди та прадіди пережили не одну владу та не одну окупацію, але вони завжди залишалися вірними своїй вірі, мові й традиціям, були впевнені в тому, що їхні нащадки будуть вічно жити на цій землі.

Батьки одружилися в 1939 році. Незабаром прийшла війна, а за нею і виселення. Після завершення воєнних дій наш Нижньоустрицький район увійшов до складу Дрогобицької області. Тато пішов працювати на деревообробний комбінат. Мама господарювала вдома і виховувала дітей. Оскільки ми були вже в складі Української РСР, влада почала організовувати колгоспи. Не минуло це і нашої сім'ї. Мама пригадувала, як вночі приїхали до хати записувати до колгоспу, тато був на роботі. Наша смілива мама сказала: «Мого газди нема вдома і я нічого підписувати не буду». На той час вона була при надії. Уповноважений відповів: «Поклич

*Батьки – Микола і Марія Кравчишин
(в дівоцтві Ніточко)*

сусідів до дітей, а сама сідай на фіру і поїхали в сільраду. Там підпишеш все, що ми скажемо». Мама рішуче відмовилась, а застосувати силу до вагітної жінки не наважилися. Через деякий час сім'ю все одно записали в колгосп.

Після шлюбу батьки жили спочатку у маминих родичів. Але закінчилася війна, село почало оживати, й тато вирішив будувати свою хату. Цей будиночок стоїть і досі. Місце для будівництва було вибране дуже гарне, місцевість була рівна, в кінці городу текла річка Стрв'яж. І зараз любо дивитися на ту хату.

Ми з сестрою завжди буваємо на подвір'ї, до хати нас не запрошують. Коли я сказала теперішній господині, що я в цій хаті народилася, то жінка відповіла, що тут народилася її мама. Потім виявилось, що вони також переселенці – поляки зі Сокальського р-ну Львівської обл. Так познущалася комуністична влада над обома народами.

Тато з любов'ю будував це родинне гніздечко. Під місячним світлом тесав дерево, надіючись, що тут будуть жити його діти, внуки й правнуки. Щоб закінчити будівництво, - мама продала шалянову спідницю, сардак, вишиту блузку і кожушок.

Та прийшов 1951 рік, 15 лютого було підписано договір між Радянським Союзом і Польщею про обмін ділянками державних територій. І наше рідне село Устянова було розташовано саме на ділянці обміну.

Страшний сум опанував селом. Ніхто не хотів залишати рідну землю, та влада була невблаганна. Виселення відбувалося в кілька етапів. Наша сім'я вимушено покинула домівку 11 вересня 1951 року.

Рідна хата. Устянова. 2015 р.

Родина моєї бабці виїжджала швидше, і мама з сестрою пішли їх проводити до станції, залишивши мене з братом вдома. Раптом без жодних попереджень поїзд рушив, зупинився аж в Самборі. Крім мами та сестри ще були люди з Устянової, котрі також проводжали своїх рідних і не встигли вийти з вагона. В Самборі всі пішли до органів влади зголоситися і якось повернутися додому. Фактично, вони незаконно перетнули кордон.

Наша мама підійшла до машини, яка їхала до Устрік і почала проситися, щоб її з донькою перевезли. Військовий виявився доброю людиною, посадив маму з сестрою в кабінку, накрити брезентом і перевіз їх через кордон. Так вони дісталися додому, а от односельцям пощастило менше, вони змогли повернутися аж через 10 днів.

Настав час і нашого виселення з рідної домівки. Ми зібрали речі, які можна було брати з собою, обцілювали кожний куточок в хаті та поїхали на станцію в Устріки. Сестра згадувала, що плакали так, ніби в хаті покійник, тато залишив під дахом хати великий тризуб, а на куті - великого білого ангела, сподіваючись, що ми повернемося. Коли приїхали на станцію, - довго не подавали поїзд, і ми ще раз вернулися до рідної хати. Тато настелив соломи на підлогу, і ми ще одну ніч ночували вдома.

*Другий клас Устянівської школи, 1949 рік.
П'ята у четвертому ряду Ганна Кравчишин.*

Попереду була довга і важка дорога. Їхали в «телячих» вагонах по кілька родин у кожному. Коли від'їжджав поїзд, то від людського плачу не було чути його гуркоту. Подорож тривала кілька важких днів. Виселили нас у селі Мариново Березівського району Одеської області, однак, поїзд зупинився в селі Рауховка (більш як 10 км від Маринової). Щоб добратися до пункту призначення, треба було винайняти машину. Батьки завжди згадували перші враження від південних степів: суха потріскана земля, ніде нема ні травиночки; голодна худоба ричить; втомлені, виснажені діти плачуть, а дорослі стоять розгублені. Треба було якось тому всьому давати раду.

Нарешті приїхали в село Мариново. Обіцяної хати не було. Переселенців заселяли до місцевих жителів, які вороже ставилися до них. Треба було якось жити, налагоджувати побут. Люди почали будувати власні оселі. Переселенцям давали хати, збудовані з ракушняку, які треба було ще обліпити глиною та повставляти вікна й двері, а до зими було вже недалеко. Тато з великою неохотою почав доводити до пуття будинок. Він все повторював: «Я тут жити не буду. І зроблю все, щоб жити ближче до рідної землі». Йому, як робітникові, пропонували переселитися в Дрогобицьку або Львівську області, але мама сказала, що куди їде родина, туди їде і вона, тато її послушав.

Родина (я у тата на руках).

Життя продовжувалося. Наших жінок у колгоспах послали в степ обробляти кукурудзу. Сестра згадує, як мама брала її, десятирічну, з собою в степ. Рядок був завдовжки у два кілометри, мама прив'язала сестрі на плечі пляшку молока і хліб, і так обоє тягнули цей рядок. Чоловіків-переселенців відправили на роботу до каменоломні. Робота була важка, а середовище ворожим, місцеві називали їх бандерівцями й зневажали, траплялися навіть бійки між місцевими та переселенцями. Прісної води поблизу не було, треба було йти 2-3 км до найближчої криниці з питною водою. Я пригадую, як одного разу тато на коромислах приніс два відра води і якось незручно їх поставив, вода вилилася. Вираз обличчя мого батька пам'ятаю донині.

Все частіше тато почав задумуватися про те, як виїхати з того чужого краю. Перша його поїздка була до кума в маленьке містечко Угнів Львівської області, яке було розташовано на кордоні з Польщею. Кум Василь Грай прийняв його якнайкраще й обіцяв допомогти. Тато повернувся в Маринове та почав готуватися до виїзду. На той час це був дуже сміливий крок. Треба було усіма правдами й неправдами забрати з колгоспу паспорти. Для нас залишилося таємницею, хто і яким чином допоміг татові це зробити.

Через деякий час валізки були зібрані й ми знову залишали домівку, яка так і не стала нам рідною. В моїй пам'яті залишився яскравий спогад того від'їзду: на залізничну станцію за нами прибіг наш пес Бровко, брат дуже його любив і тяжко з ним розставався. Коли рушив поїзд, пес довго біг за вагоном, а брат стояв біля вікна і плакав.

В Угнові ми довго не затрималися, було помешкання, але не було роботи. Пам'ятаю, як мама зі сльозами на очах говорила до тата, що вона привикла, аби на стриху завжди було зерно, борошно й інші харчі, а тут нема нічого і нема роботи. Треба було щось вирішувати, отож мама поїхала в Жидачів до своєї рідної тітки Анастасії Баршівської. Вона погодилася нас прийняти. І знову валізки, і знову дорога.

Жидачів став для нас тепер уже рідним містом. Тут спочивають мої батьки, які виховали трьох дітей і зуміли кожному дати освіту і фах. Наша сім'я пустила тут своє коріння, але ми ніколи не забуваємо нашу рідну Устріцьку землю, рідне село Устянова і найріднішу для нас домівку.

**Марія Омельчук,
Ганна Гучко**

26 вересня 2021 року відзначила свій 86 рік народження наша членкиня Катерина Філіпенко з Жидачева, яка сьогодні ділиться своїми спогадами.

Віктор КОЗОГЛОДЮК

ГІРКІ СПОГАДИ ПРО СТРАШНЕ МИНУЛЕ ПЕРЕСЕЛЕННЯ В 1951 РОЦІ

Важко мені в похилому віці повертатися в пам'яті до страхітливих спогадів минулого – переселення 1951 року.

Мені було 16 років, коли нам оголосили про виселення, я щойно закінчила 8-й клас школи в містечку Нижні Устріки. Важко було повірити, що доведеться покинути любий серцю край, власну домівку й вирушити в сповнену тривоги та гірких переживань невідомість. До нашого села Стрв'яжик прислали двох уповноважених урядовців. Перший був військовим з Києва зі сріблястими погонами (чину не знаю), другий прибув з м. Дрогобича з обкому партії (тоді наше село належало до Дрогобицької області).

Поселили їх у нашій хаті, помешкання було зручним для них, а мама моя вважалася доброю господинею (вона готувала для них їжу, прала одяг).

У військового була травмована права рука, через що він погано нею володів. Тому інколи просив мене допомогти йому креслити якісь топографічні карти нашого району.

Через деякий час із сільради повідомили, що потрібно зібрати з молоді села бригаду для будівництва житла (землянок) у Миколаївській обл. Снігурівського р-ну с. Киряківка. Моя сестра Анна (1927 року народження) потрапила в той список. Відмовитись можливості не було, адже кожна сім'я мусила приготувати собі житло, в яке поселиться (в селі було 60 хат, тому 60 осіб віком 16-18 років зарахували до будівельної бригади).

Ліпили землянки з глини й коров'ячого кізяку; місили суміш ногами, від чого на них утворювалися криваві рани, необхідну для будівництва воду носили відрами здалеку. Умови роботи й проживання були нестерпними. Немилосердна спека, води катастрофічно браку-

вало, навіть пити доводилося брудну воду. Їжу для них готували на свинофермі, в умовах антисанітарії, на відкритому повітрі серед мух та бруду (з двох приготовлених казанів один призначався людям, а другий – свиням).

Моя сестра писала додому листи, читаючи які, ми гірко плакали. Анна розповідала, що місцеві жителі обзивали їх бандерами й залякували ночами (ночували вони в наметах).

Завершивши роботу над землянками, виснажені й перелякані вони повернулись додому з гнітючою думкою: як покинути свої домівки та перебратися в чужий та ворожий край.

Сестра Анна відмовлялася полишати дім, сказала, що не поїде на Миколаївщину. Була напруженою, схвильованою, часто плакала, нам довелось лікувати її у невропатолога.

Коли нашому батькові вручили переселенський квиток у Миколаївську обл., то Анна хотіла його знищити, батькові довелось заховати злочасний папірець.

Наближався час виїзду з села. Сестра не спала ночами, кричала, просила залишити її тут, погрожувала вчинити самогубство. Батько заспокоював її, як умів, та зарадити не міг.

Потребуючи поради, він звернувся до уповноважених із переселення, котрі мешкали в нашому домі. Вислухавши Анну (у відчаї бідолашна впала на коліна, ридаючи, благала допомогти) урядовець з Києва закликав батька і попросив принести переселенський квиток. Запитав, чи хтось з родичів мешкає в інших районах Дрогобицької обл.

Біля школи.

З'ясувалося, що у м. Жидачеві на будівництво Паперового комбінату в 1950 році направили старшу сестру Теодору з чоловіком Степаном Кравчиком. Тоді урядовець змінив у переселенському квитку селище в Миколаївській області на м. Жидачів. Інші сім'ї, котрі також мали там родичів, просилися, аби і їх переселили у м. Жидачів. Усіх гуртом нас туди й вивозили.

У вересні настав час виселення останніх сімей, зокрема нашої (адже в нас до того часу проживали урядовці).

Батько лагодив підводу, складали речі, які можна було помістити, корову прив'язали ззаду до воза.

Важко й боляче згадувати жахливі хвилини прощання з рідним домом, подвір'ям, землею. Заплакана мати впала на порозі, не в змозі підвестися. Тоді один з прикордонників (у нашому селі була військова застава) штовхнув її гвинтівкою і грубо вилаявся.

На залізничній станції нас разом з майном, худобою та іншою живністю повантажили у товарні вагони (по дві сім'ї у вагоні). Коня привласнили собі прикордонники.

Пригадую цю сумну картину: люди й тварини у задушливому вагоні, серед мороку та бруду.

Рятувалися тим, що доїли корову й пили молоко.

У Жидачеві нас поселили в щойно збудований будинок ще з вологими стінами. Його будували німецькі полонені (залишився колючий дріт і вежа для вартового).

Будинок опалювали вугіллям, по воду ходили на ферму (у місті був радгосп та колгосп). У трикімнатну квартиру заселили три сім'ї, всього 11 осіб (спали не лише в кімнатах, а й на підлозі в кухні, бо бракувало місця для ліжок і дитячих колисок). Зарплати були малі (батько заро-

Устріки. Біля рідної хати.

бляв 40 руб. на місяць). Щоб вижити, тримали корову, свиней, курей і кролів.

Призвичаїтись до нового місця було важко, ми несамовито тужили за своєю господою, за своїм карпатським краєм, могутніми смереками й величними горами.

Неможливо те все описати. Коли настала можливість хоч зрідка відвідувати рідну землю від СКТ «Устріки», я неодноразово возила туди своїх дітей та онуків (сина Віктора, онуків: Роксолану, Анну, Марію), аби вони знали про наш рідний край, про домівку, яку в нас (і в них) відібрали.

Відвідуючи зі мною наше село, син зрозумів, чому мої батьки і вся наша родина так тужили за рідним краєм. Разом з нами він прокидався вдосвіта, аби помилуватись сходом сонця над заспанними смереками, аби закарбувати в пам'яті гори, огорнуті ранковим туманом. Ми брали землю з рідного подвір'я, воду з криниці, щоб відвести на могили батьків. Син сказав мені, що в горах Бог відчувається ближче. В с. Стрв'яжку ми відвідали кладовище й помолилися на могилах родичів; завітали до маленької церкви (тепер костел), помолилися, син Віктор сфотографував з лівого боку образ Божої Матері, чомусь на ній знищений одяг – покров; ми спитали про це в місцевої жінки, а вона розповіла, що знайшли цей образ, закопаний в землі біля каплички, яка знаходилась трохи далі за нашою господою, біля хати Юркевичів.

Будинок Юркевичів знесли, аби побудувати новий. Почали розрівнювати землю. В одному місці коні зупинялись і не йшли далі. Господар запряг вола, однак тварина також зупинилася на тому самому місці. Вирішили з'ясувати, у чому ж криється причина такої дивної поведінки тварин. Загадкове місце розкопали, і знайшли образ Божої Матері, загорнутий в лляне покривало. Святиню віднесли до храму (тепер костел).

У мене збереглися фотографії моєї рідної церкви, школи, учнів, моїх однокласників і групи воїнів УПА с. Стрв'яжик та м. Нижні Устріки. Мій старший брат Микола був ув'язнений за це на Бригітках у Дрогобичі, а потім, у 1944 році пішов за призовом до Радянської армії, у складі піхоти дійшов до Берліна, був нагороджений медаллю «За взяття Берліна». Помер у Бориславі.

Рідний край ми вже багато років відвідуємо завдяки «Суспільно-культурному товариству «Устріки». Щиро вдячні нашому керівнику Вікторові Козоглодюку.

Тепер відвідувати рідні краї має можливість молодь, щоб підняти дух патріотизму і посилити любов до рідної землі.

**З повагою до всіх земляків.
Катерина ФІЛІПЕНКО.**

Переважає більшість людей, на долю яких випало пережити трагічні події насильницького переселення 1951 року з території повоєнної Польщі, опинилася в південно-східних областях України, де й залишилася проживати.

Незначній частині переселенських родин робітників, нафтовиків, залізничників і працівників підприємств та установ районного центру Нижні Устріки пощастило оселитися у Львівській, Дрогобицькій, Івано-Франківській областях, де можна було знайти роботу та житло. Це були міста Миколаїв, Жидачів, Дрогобич, Борислав, Стебник, Трускавець, Комарно, Кристинопіль (з 1951 року - Червоноград), Сколе, Ходорів, Долина, Калуш.

Своїми спогадами ділиться Надія Шепарович (з дому Лешега), яка з батьками опинилася у Миколаївському районі.

Віктор КОЗОГЛОДЮК

СПОГАДИ

*«Моя бабуся вечорами
згадує домівку край села...»*

Наша родина походить з села Ясінь Нижньоустріцького району Дрогобицької області. Село було дуже мальовниче: хвойні ліси, гори, а навколо протікала річечка Ясінька. Односельці не були бідними людьми, бо працювали на нафтоперегонному заводі, а також у селі був тартак.

Прадід Іван Юрків був вїтом села, якого поважали люди. Моя бабуся Юліана Юрків була полькою, проте ходила в Українську греко-католицьку церкву. Вона померла в 1934 році, залишивши чотирьох маленьких доньок: Ольгу, Стефу, Володимиру та Ванду. Моя мама Ольга була найстаршою, їй тоді виповнилось 9 років. Вона взяла всю хатню роботу на себе.

Дід Андрій через деякий час одружився вдруге з жінкою, яка мала доньку Катерину (проживала в США). З другою жінкою в сім'ї народи-

лось троє дітей: Марія, Іван та Євгенія. Вони в дорослому віці працювали у колгоспі, тому під час переселення були виселені в Миколаївську область (Снігурівський район, село Євгенівка). Вони всі одружились з переселенцями. Зараз залишилась живою Євгенія. Її сім'я, діти та онуки брата й сестри так і залишились жити в Миколаївській області.

Мама Ольга після закінчення школи поїхала навчатись у місто Дрогобич, у бухгалтерську школу. Сестру Стефанію під час війни німці забрали, як і багатьох молодих людей, у Німеччину. Вона працювала в бауера, який виявився доброю людиною, просив Стефанію залишитися в Німеччині та вийти заміж за його сина. Але цюця не захотіла і повернулася додому, а після переселення оселилась у місті Бориславі.

Татові батьки Михайло Лешега та Анна Лешега виховували п'ятеро синів та двох доньок. Сім'я була заможна, мали свої ліси та поля. Один син виїхав у Канаду, і його слід зник. Двоє братів Петро та Андрій після переселення оселились у Жидачеві, там досі проживають їхні діти та онуки. А тато і брат Василь після виселення оселились у Миколаєві. Донька Анна у 1966 році виїхала в Канаду до чоловіка, а донька Теодозія померла в молодому віці і похована в Ясені.

Мої батьки Михайло та Ольга побрались 31 січня 1942 року і жили у діда Андрія Юрківа. Я, Надія Лешега, народилась 13 травня 1943 року.

Один з дідових братів поїхав в Америку та фінансово допомагав нам. Тому молода сім'я швидко вибудувала свою велику хату, яка стоїть до сьогоднішнього дня, де зараз проживає польська сім'я (мене в рідну хату не впускають). Тато працював економістом у райвиконкомі, а мама була головним бухгалтером нафтоперегонного заводу.

У 1950 році я пішла в перший клас Нижньоустріцької школи. Моя перша вчителька – Крижанівська Ірина Василівна. Перший клас я закінчила з Похвальним листом. У другий клас я вже не пішла, тому що в кінці вересня (а наша сім'я була одна з останніх переселена) нас виселили.

Їхало нас багато: баба та дідо Лешеги, татова сестра Анна Юристовська з сином Євгеном (її чоловік Дмитро, родом з Коростенка, пішов на війну, потрапив у полон і лише через 25 років віднайшов свою сім'ю, забравши жінку в Едмонтон).

Наша сім'я – тато Михайло, мама Ольга, я та сестра Оксана, якій не було ще двох років. Із собою ми взяли свою годувальницю-корову. Важко було залишати рідні домівки, у селі зовсім вже не було людей. Залишились пси та коти, які шукали захисту, господарів та їжу, тому сильно вили. Їхали ми товарним поїздом декілька днів. У Самборі нас загнали у глухий кут, і тато пішов шукати роботу та житло, але зустрів земляків, які повідомили, що в цьому місті немає роботи та житла. Тому ми далі вирушили до Миколаєва, де будували цементний завод. У селі Дроговиж ми винайняли одну кімнату, яка не опалювалась. У цій кімнаті нас жило дев'ятеро людей, а зима 1952 року була дуже холодною. Тому лягали спати в одязі, в якому ходили. Я, шестирічна, спала на підлозі.

Тата призначили начальником робочої їдальні, а мама стала головним бухгалтером Миколаївського харчового комбінату, тому нам дали нову кімнату, яка обігрівалась. Баба Анна померла в 1957 році, а дідо Михайло в 1959 р. Вони поховані в Миколаєві.

Тато перейшов на роботу заступником головного бухгалтера міського споживчого товариства, і ми одержали житло по вулиці Леніна, 7. У райвиконкомі працював наш земляк – Михайло Мельник, який допоміг нам купити хату на вулиці Комсомольській, 21, тому що у нас були документи, в яких зазначалось, що ми залишили дві хати в Ясені. З Дроговизької школи у четвертий клас я перейшла навчатись у Миколаївську СШ №3. Сестра Оксана не пам'ятала про цю важку подію, яку пережила наша родина. У 1954 році у нашій сім'ї народився брат Володимир, який помер у молодому віці в 1991 році.

*Родилась я у ріднім Ясені, у Ясені я зросла,
Пішла в Устріцьку школу, товаришів я там знайшла.
Пройшло дитинство все моє ось тут,
Про це розкаже Вам старенький дуб,
і гори наші, і карпатська краса,
Земля Устріцька – мати рідная моя.
У рідний Ясінь усіх запрошую я Вас,
зустріти ранок Ви приходьте до нас.
Краси такої не побачите ніде,
Ви не чекайте, поки сонечко зійде.*

Надія ЛЕШЕГА

70 років тому, 16 жовтня 1951 року, із залізничної станції Коростенко вирушив останній із семи ешелонів, в якому назавжди покидали рідну землю жителі міста Нижні Устріки та навколишніх сіл.

В одному з вагонів цього ешелону їхала частина великої родини Миколи Германського, якій судилося облаштовувати своє подальше життя в Трускавці та Червонограді. Про складну долю, підпільну боротьбу устрічан, випробування - наступна розповідь, яку підготували Леся Петрів та Наталя Томченко.

Віктор КОЗОГЛОДЮК

ДОЛЯ РОДИНИ ГЕРМАНСЬКИХ

Із діда-прадіда родина Германських проживала в місті Нижні Устріки. Микола Германський брав участь у Першій світовій війні, був офіцером австро-угорської армії, але завжди залишався патріотом і захисником своєї української землі та в такому ж дусі разом з дружиною Анною виховував своїх дітей – Катерину, Михайла, Павла, Андрія, Івана (помер в дитячому віці), близнючок Анну та Марію.

У міжвоєнний період Микола Германський працював на тартаку:

У Червонограді

столярював, допомагав землякам будувати хати. Розмірена, на перший погляд, буденність жителів Карпатських Бескидів перед Другою світовою війною була дещо показною, бо устріцька молодь активно вела підпільну політичну діяльність проти польської, а 1939 року і «советської» влади. Коли ж їх почали переслідувати, пішли в ліс і там таємно будували криївки, яких на території Закерзоння було досить багато. Про дві з них не раз розповідали в нашій родині.

Одна знаходилася за річкою в Глубічнику (зараз - кінець вулиці Гомбровича в Устріках Долішніх), де господарі мали поля і восени звозили гній, під яким і була облаштована схованка. Газди, вивозячи гній, доставляли повстанцям харчі, забирали листівки, які розповсюджували між жителями міста та навколишніх сіл. Навесні бійці мали перейти до лісу. Однак через зраду вони загинули. Прізвища загиблих залишилися невідомими.

Друга криївка була в селі Бандрів. Вона була викрита в 1948 році. Там загинуло шість хлопців, яких привезли до Устрік, поклали під стіну будинку і скликали людей, щоб впізнавали. Серед вбитих було два

Анна і Мирон Крамар, батьки Германські, Марія Баб'як і син Михайло приїхав у відпустку

брати - Василь та Іван Хлисти і їхній родич Ромко Штинь. Привели батька на в'язницю, але той сказав, що його синів серед вбитих нема, боячись за життя молодших дітей, котрі залишилися вдома. Мамі ж наказали, щоб плюнула на хлопців, якщо вони їй чужі, після чого та зомліла, а згодом була побита до півсмерті й кинута до «лягру» (так називали в'язницю), де вже були інші родини, що зазнали знущань і жорстоких катувань.

Серед дітей Миколи Германського - син Михайло 1920 р.н., який був затриманий за підпільну політичну діяльність у 1939 році. З ним було ще шість хлопців з Устрік, яких допитували в м. Лісько, суд відбувався в м. Самборі, звідки їх відправили до Воркути, де Михайло пробув вісім років, а потім його етапували в Казахстан до Караганди без права повернення в Україну. Згодом він переїхав до міста Теміртау, одружився з жінкою, яка була виселена з Астрахані. Мали троє дітей. Там Михайло і Клава померли, а діти живуть.

Сина Павла 1918 р. н. заарештували за підпільну політичну діяльність у 1938 році. Сидів у в'язниці в м. Сяноці до 1939 року, до початку війни. Після звільнення працював у кооперативній спілці аж до ве-

*Сидять: Микола і Анна Германські.
Верхній ряд: доньки - Марія, Катерина,
Анна; онучки - старша Марія і молодша
Наталія (доньки Катерини)*

ресня 1944 року, коли прийшли «совєти» і хотіли його арештувати з надуманої причини - за недостачу в спілці. Павло втік у ліс, а потім за Сян. За деякий час повернувся, забрав дружину Марію, залишивши вдома на батьків доньку Наталю, якій тоді було тринадцять місяців. А самі вони назавжди залишили Україну, бо їх чекала доля Михайла. З великими труднощами дісталися до Австрії в м. Зальцбург, в якому до 1949 року перебували в таборі для депортованих, а потім, завдяки запрошенню, переїхали у США, де проживала рідна сестра їхньої мами Анни Германської – цюця Марія Бережанська (Гошовська), яка виїхала в Америку з першими емігрантами у 1913 році.

Син Андрій 1925 р.н. пішов юнаком в УПА, згодом став дивізійником, потім перетнув кордон і добрався до Австрії, де потрапив у полон. А далі були Італія, Англія, де прожив дев'ять років. У 1957 році з Англії переїхав у США і зустрівся з рідними. У 1963 році через Червоний Хрест розшукали батька, матір і сестер. Вони вже були примусово переселені з Устрик у м. Трускавець.

Павло і Марійка померли в Америці. Андрій живе в м. Піттсбург з їхніми дітьми Наталею та Михайлом.

Декілька слів про долю Наталі, яка після того, як тато з мамою змушені були покинути рідний дім, залишилася з дідусем Михайлом та бабусею Анною Германськими, за якими також стежили, арешту й ув'язнення не вдалося їм оминати. Дев'ять місяців під слідством про-

Марія та Андрій Германські

*Андрій Германський,
Піттсбург, США*

вели дід Микола, бабця Анна з двома малими доньками Марією та Анною. Правда, Марія, яка хворіла, пробула в «лягрі» трохи менше, бо їй вдалося викрасти й перерахувати в сім'ї старшої доньки Катерини та її чоловіка Петра.

Після звільнення прийшли до порожньої хати, бо вже тоді були ма-родери, які все винесли з хати, а підлогу зірвали, палили та грілися.

Три рази їх мали вивозити в Сибір, але голова сільради Іван Леше-га завжди їх попереджав, вони ховалися і так залишилися в Устріках. Наталю ж, коли дід з бабою були ув'язнені, забрала мама Марійки – бабуся Загачевська. З нею дівчинка була до 1947 року, коли й цю бабусю заарештували та вислали на Урал. Наталю удочерив брат За-гачевської – Микола Любкевич, і їх у 1951 році було переселено до Самбора.

Те, що Наталя - донька Павла та Марії Германських, вона дізналася уже в зрілому віці. У 1957 році бабуся Анна Германська розшукала у Самборі сім'ю Любкевичів і розповіла внучці її долю. Наталя вийшла заміж і стала Щерба Наталія Миколаївна. У 1990 році вона вперше поїхала у США, де зустрілася зі ще живою, але хворою рідною мамою, яка мала провали в пам'яті, то згадувала і плакала, то зовсім не при-знавала її. Зараз Наталя живе в Піттсбурзі разом зі стрийком Андрієм, якому вже 96 років і, дякувати Богу, почувається добре.

Ще до переселення Марії та Анні вдалося здобути професії. Марія опанувала фах кравчині, Анна ж закінчила бухгалтерські курси.

Павло Германський

Микола Германський

У 1951 році родина Германських була примусово виселена в м. Трускавець. Дідо Микола пішов працювати на деревообробну фабрику, цюця Марійка - кравчиною в побутокмбінат, Анна Германська - бухгалтером в лікарню, бо до переселення уже працювала у лікарні в Устріках.

Приїхавши до Трускавця, довго жили у вагоні, бо не було житла. Поселятися в хати людей, яких вивезли в Сибір, дідусь не погоджувався. Згодом родину забрав до себе директор фабрики, у якого мали конфісковувати пів хати.

Згодом дівчата вийшли заміж. Анна - у родину Крамар, а Марія - Баб'як. Всі проживали в Трускавці до останніх днів свого життя.

Катерина Германська (по чоловікові Гентош) була переселена в Червоноград (колишній Кристинопіль), бо чоловік Петро працював

*Шлюбне фото Катерини і Петра
в Устріках*

на колії. Вони їхали останнім ешеленом майже два місяці. Дорога була дуже важка, адже на руках було четверо дітей: Наталі – 1 рік, Мирону – 6 років, Марійці – 7 років і Богдану – 14 років. Часто дітям не було що дати їсти. Вагони із сім'ями залізничників стояли в Самборі, а потім у Львові, в Скнилові. Переселенці будували колію у Стрийському парку, а потім – від кордону до Рави Руської, замінюючи вузьку колію на широку.

З Рави Руської фірами добралися до Кристинополя, де їх поселили в хати поляків, яких вислали з України. Хата старенька, не доглянута, поблизу річки Солокія, яка постійно виходила з берегів і затоплювала не тільки подвір'я, але й в хаті по вікна стояла вода. В Устріках сім'я Катерини та Петра залишила новозбудовану хату над річкою, яка збереглася досі. Коли буваємо на прабатьківських землях, то приходимо на подвір'я вклонитись порогам.

Набираю текст і плачу, ніби дивлюся якийсь історичний фільм. Не можу повірити, що довелося пережити родині Германських.

**Спогади Анни та Андрія Германських
записані донькою Лесею Петрів
та внучкою Наталею Томченко**

Сім'я Бабяк

Примусове переселення 1951 року стало великою трагедією для 7167 сімей, які проживали у населених пунктах Нижньо-Устріцького району, в трьох селах (Бистре, Лип'я, Михновець) Стрілківського та чотирьох селах (Коростенко, Ліскувате, Стебник, Смільниця) Хирівського районів тодішньої Дрогобицької області. 10037 осіб було депортовано у 25 сіл Донецької (тодішньої Сталінської) області. Про те, як склалася доля переселенців із карпатських сіл в степах Донеччини, розповідає Надія Тутова - одна з авторів книги «Бойківщина-Донбас. Збережемо пам'ять», родина якої 70 років тому назавжди покинула село Ліскувате.

Віктор КОЗОГЛОДУК

СУМНІ ПОТЯГИ НА СХІД 51-го

Однією з трагічних сторінок історії ХХ століття для українців стали масові примусові переселення (депортації) зі своїх історичних західних територій у період із 1944 по 1951 роки. Усього за цей період було переселено понад 531 тисячу осіб українського походження.

Згідно з Договором про обмін державними територіями між СРСР і Польщею 70 років тому до степів східної і південної України було примусово переселено (депортовано) 32 тисячі осіб із території Західної Бойківщини. Одним із сіл, що відійшло до Польщі, стало село Ліскувате Хирівського району Дрогобицької області. Перший потяг з переселенцями рушив на Схід на свято Трійці.

Майже всі жителі села Ліскувате, а це 312 сімей чисельністю 1377 осіб, стали переселенцями в селах Верхньокам'янське, Званівка та Роздолівка Бахмутського району. Примусове переселення людей зі своїх обжитих етнічних земель подавалося владою як добровільний процес, який здійснювався виключно за згодою жителів цих територій. Але, як свідчать архівні документи, у своїй більшості це були примусові переселення. У людей забирали паспорти, а замість них кожному голові родини, що переселялася, видавався переселенський квиток, який був єдиним документом, що свідчив про права переселенця і його сім'ї. У переселенському квитку вказувався колгосп і район, до якого направлявся переселенець. Переселитися кудись в інше місце або залишитися на своїй рідній землі було неможливо. За такі дії порушники несли сувору відповідальність.

Зі сльозами на очах і тугою в серці ліскуватці прощалися з рідними горами та домітками, які залишилися по той бік кордону на землях, що відійшли до Польщі. Нелегка доля очікувала переселенців і в місцях їх подальшого поселення на сході України. Попри те, що питання розселення та облаштування людей було на контролі влади та керівництва колгоспів, будинків для переселенців своєчасно не було збудовано. Умови життя, особливо в перші роки переселення, були вкрай жахливими. Але людям треба було жити далі й працювати.

Місцеве населення добре прийняло переселенців. Ділились всім, чим могли.

Пройшли роки. Попри це переселенці досі з тугою і болем згадують свої рідні місця, де вони народилися, як пережили примусове переселення, перші роки на бахмутській землі.

*1-й потяг із переселенцями с. Ліскувате,
17.06.1951 р. На фото: Олександр Махник, другий
ряд: Анастасія Легуцька, Юлія Овод, Ганна
Бандрівська, Михайло Гурц, Станіслав Яцинич,
Микола Віняр, третій ряд: Катерина Шваник,
Михайло Легуцький, Марія Кохан та ін.*

Ось деякі з них:

Д.П. Шваник (Бандрівська):

«...Село Ліскувате простягалося майже на шість кілометрів уздовж дороги. Нараховувало десь 350 дворів. Кругом гори, вкриті віковичними лісами: бук, тис, смереки, сосни ялини сягали до 40 метрів висотою – і вдвох не обійняти такого велетня... Сіяли жито, пшеницю, льон, коноплі... Весною 1951 року все село сколихнула новина про переселення. Страшнішою звісткою за цю була хіба що війна. Люди ходили чорні від горя. Треба було покидати нажиті місця і їхати невідомо куди. Люди плакали, молились. Але нічого вже змінити ми не могли. Ось і свято Трійці. Ми його завжди любили й із нетерпінням чекали. А цього року ми чекали його зі страхом. Моя старша сестра Ганя мала їхати першим ешелонам, який саме відправлявся в неділю на Свято Трійці. О шостій годині вечора зі станції Коросно (Коростенко) поїзд відходив на Донбас. Усі плакали. Хтось співав сумну пісню:

Рушив поїзд у далеку дорогу,

Сколихнувся вагон і помчав.

Я в останній вже раз подивився,

На те все, що так вірно кохав.

На станції ми сфотографувалися із сестрою. Ця світлина збереглася до цього часу...».

М.М. Тимчак:

«... Нас записали до першого ешелону. Приїхали на станцію Яма пополудню 21 червня. Нас зустрічав духовий оркестр. З кожного колгоспу на нас чекали машини. Одних повезли в Роздолівку, інших – у Званівку. Нас привезли в Чубарівку (Верхньокам'янське). Маленьке село,

Парафіяни Ліскуватської церкви

хати-мазанки. Зовсім не такі, як у нас. Паспорти забрали, щоб ніхто нікуди не поїхав. Місцеві жителі зустріли добре. Працювали на пиломатеріалі у місті Яма, розпилювали ліс для будівництва. До зими всі будинки не були готові...».

М.І. Баран:

«...Привезли нас на станцію Яма, а потім у Чубарівку (Верхньокам'янське). Село було маленьке, хати-мазанки, а колгосп був дуже бідний. Будинки для нас не були готові, то ми жили в чужих людей. Нарешті збудували будинок, але він був сирий і в ньому було дуже холодно взимку. Це сталося тому, що він був збудований із саманних блоків, які не встигли висохнути. Також не вистачало дров і вугілля на опалення. На стінах був іній і проростала трава. А вода у відрі замерзала – отак було холодно. Але ми якось перезимували...»

Н.Т. Погорелова (Чаплик):

«...Оголошення і наступне переселення були страшним ударом для всіх жителів села Ліскувате. Я була тоді молодою дівчиною, навчалася у школі в 9 класі. Пам'ятаю, що я, усі мої ровесники, та й усі люди в селі дуже плакали. Я навіть і тепер плачу, коли згадую той страшний час. Люди прощалися зі своїм рідним селом. Прощалися з церквою, зі своїми будинками (навіть цілували їх). Люди були в дуже великому розпачі від невідомості, куди нас повезуть... Молоді хлопці та дівчата села Ліскувате зі сльозами на очах поїхали першим ешелоном. Важко нам було, але ми раділи, що нас привезли в Донецьку область, а не до Сибіру.

Місцеві жителі Роздолівки нас тепло зустріли. Усіх переселенців розмістили по будинках місцевих жителів і ми проживали разом із ними до тих пір, поки нам не побудували нові будинки. Ми дуже вдячні місцевим жителям села за їхню доброзичливість і гостинність...»

М.В. Радик (Деркач)

«...У нас у селі була гарна двоповерхова школа, куди ми ходили вчитися. Біля школи жили Білики. Василь Васильович Білик керував духовим оркестром, який був у нас у клубі. Клуб і хата-читальня знаходилися недалеко від церкви. Там, зазвичай, збиралася молодь на різні розваги, працював театральний гурток. А в неділю й у свята ми, одягнувши найкращий одяг, йшли до церкви. Недалеко від школи, при дорозі, стояв великий хрест. Біля нього росли гарні квіти. Також у селі було два магазини...»

О.Є. Васишин:

«...У селі були бідні і багаті. Але у всіх були свої земля, ліс... І як це важко було покидати. Розлучатися зі своєю землею, звичним укладом життя і мріяти про те, щоб повернутися. Хоча гріх скаржитися. Зустріли нас у Роздолівці дуже добре... Про це ми часто згадуємо з вдячністю...»

Але було і таке, що не завжди нас розуміли. Викликали подив, а іноді й сміх деякі наші звичаї, традиції та обряди (колядки, ряджені, наші свята). Але ми берегли свою віру, свої традиції, дарма що деякі з них за радянських часів заборонялись. І ми їх зуміли зберегти... І Донбас, і Карпати – все це рідна Україна, тому любіть Україну, як її любимо ми... Вільна Україна для мене – понад усе... Але багато ще в нашій державі проблем. І щоб їх вирішити, треба всім ставити інтереси держави вище за свої і не чекати на чийсь допомогу, а краще працювати самим...».

Багата роздолівська земля роботящими, привітними, щедрими на добро і ласку людьми, а також різними талантами. Переселенці зуміли зберегти свої звичаї, обряди, традиції. Чого вартий переселенський вертеп, який зараз знають навіть за межами області!

Ліскуватці та їх нащадки залишилися вірними своїй греко-католицькій церкві. І в 1991 році у трьох селах за кошти переселенців були збудовані греко-католицькі храми, які стали окрасами сіл і центрами релігійного та патріотичного виховання парафіян.

Але все життя переселенці пам'ятають та згадують своє село Ліскувате, куди не мали змоги не тільки повернутися, але і навіть навідатися. І Донбас вони люблять не менше Карпат і сьогодні вони моляться, щоб на рідній донбаській землі був мир, спокій та злагода.

Більш детально з історією примусового переселення (депортації) жителів Західної України 1944-1951 років, її причинами та наслідками, історією сіл та греко-католицької церкви, спогадами переселенців Ліскувате можна ознайомитися у нашій книзі «Бойківщина – Донбас. Збережемо пам'ять».

Надія ТУОВА,
керівник апарату Бахмутської РДА Донецької області,
родина якої примусово виселена з с.Ліскуватого

Село Ліскувате, фото кінця 40-х років ХХ ст.

У 1998 році громадяни України, чия доля пов'язана з примусовим переселенням з території повоєнної Польщі і котрі проживали після 1951 року на Львівщині, об'єдналися, щоб створити громадську організацію. Так організувалося суспільно-культурне товариство «Устріки», серед статутних завдань якого було збереження правдивої історії про події переселення; відродження праатьківських традицій Карпатських Бескидів; підтримку переселенських родин, які сьогодні проживають на півдні та сході України.

Своїми спогадами ділиться Ірина Ковтун (дому Возна), яка була однією із співорганізаторів створення СКТ «Устріки». Сьогодні вона проживає у м. Києві, приймає активну участь в утвердженні історичної справедливості щодо визнання цих подій депортацією.

Віктор КОЗОГЛОДЮК

ДОЛАЮЧИ ВИПРОБУВАННЯ ДОЛІ

Примусове виселення пам'ятаю добре, бо народилася 11 травня 1945 року в мальовничому містечку Нижні Устріки в сім'ї Теодори Іванівни (по вуличному казали «до Пізиків») та Степана Степановича (по вуличному» - до Баранів») Возних і на той час мала вже 6 років. У батьків я була сьомою, а всього нас було восьмеро дітей: старші - Анна (померла в п'ятирічному віці) Микола, Михайлина, Михайло, Василь (помер маленьким), Марія; і молодша Софія, яка народилася у 1949 році.

Спочатку наша сім'я жила в центрі міста, а як прийшли москалі, то забрали нашу хату, дали іншу - на околиці Устрік у напрямку села Устянове.

Місто наше невеличке, але, як сказали мої друзі, котрі одного разу, вже в наш час, приїхали зі мною до Устрік Долішніх, що я народилася у справді райському куточку, який оточений горами. Наша сім'я жила навпроти гори Королик, на березі річки Стрвях, до якої ми часто ходили вмиватися, а старші діти робили гаті, щоб можна було в ній купатися.

У мами була велика родина: вуйко Василь, вуйко Іван, цьоця Катерина, цьоця Марія (Ридошка), а найстарша Анна виїхала ще до війни в Америку, там вийшла заміж і залишилася.

Вуйко Іван пропав безвісти, перебуваючи у лісі з повстанцями.

У 1950 році помер батько, серце якого не витримало після звістки про переселення.

Пам'ятаю, що сім'я вуйка Василя жила за річкою, і я часто ходила до них по кладці. Одного разу, коли я йшла до них, побачила, як вели наших хлопців-повстанців у вишитих сорочках озброєні «енкаведисти», я заплакала, поступилася назад, не помітила, що кладка скінчилася, впала у воду і вдарилася головою до каміння. На щастя вийшла вуйчина і врятувала мене.

А тоді прийшов 1951 рік, який став останнім роком мого проживання на рідній землі. Все життя буду пам'ятати крик, плач і розпач людей, яких заганяли у товарні вагони і везли на Схід. А ще пам'ятаю жінку, яка впала на могилу сина і, ридючи, просила залишити її тут померати.

Довго ми їхали у тих вагонах, а потім нас висадили у степу, де жили в землянці, яку самі і вирили. Обіцяних будинків ніхто не надав. Місцеві жителі не хотіли брати до себе в хату жінку з шістьма дітьми. Правда, з часом мама знайшла кімнату у бабусі в селі Конецполе. Вона жила з донькою, у якої був син з психічним розладом. Через деякий час донька стала просити, щоб мама віддала їй мене і брата, на що дістала категоричну відмову і обурення, бо, не дивлячись на найважчі труднощі, ми залишилися дружньою сім'єю, вірили в Бога і в молитвах просили кращої долі.

Цьоця Марія Ридошка з чотирма дітьми після переселення опинилася в м. Первомайську Одеської області, а ми - в селі за 10 км від міста, де велось будівництво цукрового заводу. Цьоця і мама завжди допомагали одна одній, ділилися останнім куснем хліба.

Одного разу мама повернулася з роботи, а наші речі виставили у двір. Перебувши ніч просто неба, вранці ми пішли до директора заводу і розказали йому про все, що сталося. Він дав підводу і дозволив переїхати до кімнатки в бараці коло конюшні. Так ми отримали свій куток, де нам, правда, дуже дошкуляли щурі, і ми змушені були вкриватися з головою ковдрами, лягаючи спати.

Весілля брата Миколи Возного

*Марія, мама, Ірина, Михайло,
стоїть біля мами - Софія*

Мама киркою копала мерзлу землю, облаштовуючи канаву для трубопроводу, бо іншої роботи не давали. А ми, як мишенята, збирали з-під коней кізяки, змішували зі шлаком, що викидали з паротягів, і тим палили, щоб нагріти кімнату. Бувало, що три місяці мамі не давали зарплату.

Ми терли кукурудзу, варили цукровий буряк і так виживали. А ще згадую, як одного разу на подвір'я біля барака приїхало три вози з циганами, які обікрали нас і сусідів. Після цього випадку ми вночі переїхали до іншого бараку з дошок і з толевим перекриттям. На той час у Первомайськ перебралося уже 15 сімей, а на старих місцях залишилися ми, сім'я Котулів і цьоця Ридошка. Хто міг, старався переїхати на захід України, ближче до рідних місць.

У 1953 році я пішла в перший клас. На шкільну форму не було грошей, прийшлося ходити до школи в байковій сукенці. Це не зашкодило мені добре вчитися, бо я вже тоді зрозуміла, що тільки здобувши освіту, зможу чогось досягнути в житті.

Наших людей ставало все менше і менше, адже кожен шукав кращих умов праці і проживання. У цей час почали будувати будинки, куди переїжджали переселенці.

Коли я навчалася у 4 класі і була активною учасницею шкільного життя, не забувала допомагати мамі, яка тоді вже працювала прибиральницею на цукровому заводі. Мила підлогу в приміщеннях, бо вночі вона йшла на ще одну роботу в молочарню, звідки завжди приносила перегону, щоб ми мали що їсти.

*Стоять: Михайлина Возна, Зоня
Возна (дочка вуйка Василя),
Лікера (дочка цьоці Каськи);
сидить: Микола Возний*

Маленькій Ірині Возній 1 рочок

У нас кімнатка була маленька, і я старалася готувати уроки в школі, а бувало і під ліхтарем, що висів на стовпі біля барака. Коли в нашій кімнатці почав протікати дах, наступали холоди, ми з мамою звернулися у міськвиконком і розповіли про те, в яких умовах живемо. Голова виконкому (на жаль, прізвища не пам'ятаю), вислухавши нас, подзвонив начальнику ЖЕКу і через тиждень ми вже переїжджали в двокімнатну квартиру (хрущовку), яка стала для нас справжньою розкішшю. Мама вперше за останні роки повеселішала, адже на голову не падав дощ, кімнатою не ганяв вітер, а діти нарешті могли вчити уроки в належних умовах. Потім нам дали ділянку під город. Брат Михайло пішов працювати в городню бригаду, а я на канікулах прала мішки з-під цукру в річці Південний Буг і так собі заробляла на форму і книжки.

Навчаючись у старших класах, одночасно почала працювати на цукровому заводі. Спала по кілька годин на добу. Дорослі дивувалися, звідки таке молоде дівча бере сили. А я знала, що після пережитого вигнання з рідної домівки, поневірянь ніщо не може нас зламати.

Закінчила школу, маючи три роки трудового стажу, вступила в інститут у Первомайську на вечірнє відділення, бо їхати навчатись до іншого міста не було за що.

Через рік мені вдалося перевестися на денну форму навчання до Київського інституту громадського харчування. Під час навчання вийшла заміж, народила донечку Лесю.

Після закінчення інституту працювала спочатку начальником зміни на Первомайському цукровому заводі, а потім у м. Кагарлику Київської області. З часом перейшла на роботу до Міністерства харчової промисловості, одержала квартиру у м. Києві, де проживаю і до нині.

Впродовж усіх років життя мріяла відвідати свою малу Батьківщину. Писала до Червоного Хреста, звідки надходила відповідь, що необхідно вказати місце знаходження могили батька або брата, сестри чи дідуся і бабусі, які спочивають на рідній землі, а дозволу поїхати не давали.

Але, лишень з'явилась можливість поїхати у Польщу, я вирушила в Перемишль, звідти автобусом - до Устрік Долішніх. Не можна передати словами ту першу зустріч після довгих років розлуки з рідними серцю місцями, де пройшло моє дитинство.

Віднайшла могилу батька, а інших не знайшла, бо на тих місцях уже були нові поховання. З тривогою усвідомила, що і цю могилу можуть зруйнувати, якщо не оформити належні документи відповідно до польського законодавства. Я викупила тоді місце під батьковим похованням, чим унеможливила руйнування могили з боку одного поляка, який похоронив свою дружину поруч з могилою батька і пропонував мені взагалі забрати прах батька в Київ. Після мого звернення в посольство дістала

відповідь, що ніхто не має права рушити гріб, який доглядається, і місце під ним оплачене.

Примусове переселення розкидало нас по світу. Цьоця Катерина з сім'єю переселена у м. Стрий, а згодом переїхала в Новий Розділ. Вуйко Василь, у якого було чотири доньки: Зоня, Стефа, Іра та Леся, - після переселення проживав у м. Стрию. Цьоця Марія, у якої було четверо дітей: Михайло, Ганя, Яна та Степан, - до останніх днів свого життя прожила у Первомайську.

Там же проживали постійно з сім'ями сестра Марія, сестра Софія (мама проживала з нею і померла у 1993 році). Брат Михайло жив у Первомайську, а потім переїхав в м. Пальміра. Брат Микола проживав з сім'єю в с. Калинівка Миколаївської області. Сестра Михайлина проживає з донькою у Львові.

Сімдесят років минуло з того часу, коли наша родина покинула прабатьківську землю. Після переселення ми вже ніколи не зібралися всі разом, бо так склалася наша доля.

Хочеться ще побувати в рідних місцях, вклонитися порогам хати, пройтися вулицями міста, помолитися в церкві, запалити свічку на могилі батька, пом'янути душі померлих родичів. А ще хочеться дочекатися від нашої держави визнання примусового виселення депортацією за національною ознакою.

Ірина КОВТУН (Возна)
м. Київ

Сім'я вуйка Василя Возного

Батьки з братом Михайлом та сестрами Ірини Возної

Рівно тридцять років тому довелося вперше побувати у Бериславському районі Херсонської області.

У перших числах листопада 1991 року учасники художньої самодіяльності Николаївського СПТУ-9 (сьогодні - професійний ліцей) підтримали починання виїздів на південь та схід України з концертами національно-патріотичного спрямування, адже попереду був вирішальний для українського народу історичний період - референдум та вибори Президента України.

Тоді ми провели серед місцевого населення понад десять виступів, серед яких найбільше запам'ятався концерт в селі Зміївка, де в переповненому Будинку культури кожна виконана пісня сприймалася щирими оплесками та проханням деякі номери виконати ще раз.

Тоді ми зрозуміли, що такий теплий прийом нам організували ті, хто у 1951 році покинув рідні домівки в Карпатах і був переселений на Херсонщину.

Вдруге я побував у Зміївці у 2001 році як голова ГО «СКТ»»Устріки» на заходах, приурочених 50-річчю примусового переселення українців із Західної Бойківщини. Тоді на березі Каховського водосховища відкривали пам'ятник переселенським родинам, у фундамент якого поміщено капсули з землею, привезеною із сіл, що відійшли до Польщі.

З того часу наше Товариство підтримує тісні зв'язки із зміївчанами, котрих гуртує навколо себе Микола Куриwach, який свято береже і примножує батьківські традиції, долучається до відвідин рідного краю, а сьогодні старостує в селі Зміївка, що стало для переселенців та їх нащадків рідним.

Віктор КОЗОГЛОДЮК

БОЙКИ НА ХЕРСОНЩИНІ

З давніх-давен людям відомо: «дерево життя» - це гілочка, на якій ростуть три листочки. Перший листочок – символ минулого часу, другий – сучасного, третій – майбутнього.

Постає питання: як це розуміти? А так, що все навколишнє - це наслідки минулих подій. А в тому, що відбувається зараз, народжується майбутнє.

Отже, щоб вірно орієнтуватися в житті, щоб бути освіченою людиною, треба вивчати минуле свого народу, його історію.

Однією з таких сторінок історії Таврійського краю є «бойки на Херсонщині», які були примусово виселенні в 1951 році з етнічних україн-

ських земель у південні і східні степи України. Зокрема на Херсонщину: в с. Зміївку (з сіл Лодина, Береги Долішні, Нанова); в с. Дудчани (з с. Лютовиська); в с. Гаврилівку (з с. Смільник); в с. Золота Балка (з с. Кривки); в с. Михайлівку (з с. Журавно).

Таким чином на підставі Договору між СРСР і ПНР від 15 лютого 1951 р. «Про обмін ділянками державних територій» на Херсонщину було виселено сім бойківських сіл.

Переселення бойків було ретельно продумане новими «господарями», які ставили перед собою далекосяжну мету. Проведення цієї акції відбувалося за чітким планом. На початковому етапі (зима 1950-1951 р.р.) на населення був спрямований шквал пропагандистських заходів: влада проводила численні бесіди, демонструвала безкоштовно кінофільми про «райське життя» в СРСР. Вагомим чинником у підготовці переселення було формування з місцевих жителів спеціальних делегацій, яких навесні 1951 р. скеровано на місця майбутнього проживання. Так звані «агітатори» розповідали про Дніпро, багаті у той час лісами, городами і сіножатями плавні, які межували з селами Зміївка, Дудчани, Гаврилівка, Михайлівка, Золота Балка. Після почутого від своїх делегатів, страх переселятися дещо притупився, але очі в людей не висихали від сліз. Треба зазначити, що делегати не проминали пошепки поділитися почерпнутою інформацією про страшні часи голодоморів, репресій та геноциду, пережиті «східняками». І «агітація» бажаних результатів не давала. І все ж всіх без винятку гнітила думка про вічну розлуку з рідним краєм.

Згадує Возняк Марія з роду Крупин (с. Лютовиська, дослівно): *«Приїхав до нас із південної України (Дудчан) заступник голови колгоспу «Червонофлотець» Кустов. Наше рідненьке село називалось Лютовиська.*

В гостях у Миколи Курипчака-старшого.

Ми жили великою родиною: тато, мама, я, мої братики: Іван, Михайло; дядько з сім'єю; тітка Марія з дітьми. Жили ми дружно, мали поле, три корови, коня. Сіяли льон, пряли і ткали своє полотно. У нас дуже гарна була природа: ліси, річка. І ось у квітні 1951 р. зібрали людей на збори і сказали, що будуть переселяти цілий район у південну Україну. Люди плакали, ходили різні чутки, що там велика голодовка, жарко, багато гадюк. Пам'ятаю, як їхали, то мама цілувала всі кутки в хаті і землю біля порогу. Всі плакали, як прощались з рідним селом».

Згадує Катерина Куриwach з роду Махник (с. Лодина, дослівно): «Покинула рідну землю, рідну домівку, коли мені було десять років. Тато побудував нову дерев'яну хату, прожили в ній лише один рік. Тут трагічна звістка про переселення. Сім'я велика: дідо, баба, тато з мамою, два брати татові і нас п'ятеро дітей. Як боляче згадувати той момент, коли прощалися з рідним порогом, смерекою, яка росла за хатою, серце кров'ю обливалося, знаючи, що більше не будеш бігати босими ногами по рідних стежках. І вже у віці 50 р. мені пощастило побувати в рідних краях, хатина стоїть і навіть драбина залишилася, яка вела на «під». Побувала на могилі рідної сестри, згодом брат Ярослав хреста поставив. Але і донині хочеться повернутися до рідного краю, на «Дів».

Переселення ж стало великою трагедією для бойків, яких зривали з прадідівських нажитих місць і вивозили в несприятливі для горян південні райони України.

Тепер переселенці-бойки, їхні діти, внуки, правнуки, не відчують вже себе чужинцями на землі Таврійського краю, на якій осіли, але туга за рідним домом щемко відзивається в серцях старшого покоління. Люди акліматизувались, залишились на Херсонщині назавжди. Вони зберегли свою культуру, свій традиційний український вільнолюбивий

Вручення капсул з землею із рідних сіл найстаршим з переселенських родин.

дух, працелюбність і взаємодопомогу. Вони не втратили національної ідеї, своєї віри, не позбулися навіть свого батьківського діалекту. І таким чином зробили великий внесок в соціально-економічний, духовний та культурний розвиток Таврійського краю. Прикладом цього є проведення в селі Зміївка регіонального фестивалю народної музики, пісні і танцю «Бойківська ватра», що успішно пройшов цього року в останню неділю вересня і був приурочений 70-річчю депортації.

До слова, с.Зміївка - населений пункт у Херсонській області, куди в 1752 році переселили шведів, потім двома хвилями у 1804 та 1835 роках - німців, а у 1951 році сюди насильно переселили українських бойків з Карпат.

**Голова Херсонського обласного відділення
Міжнародної ГО «Світовий конгрес бойків»
Микола КУРИВЧАК**

*Учасники урочистого відкриття
пам'ятника переселенцям
в селі Зміївка, 2001 рік.*

*Біля пам'ятника переселенцям (зліва направо):
Віктор Козоглодюк, Наталя Кляшторна, о.Степан
Макар, Василь Моцьо та Микола Куривчак-молодший).*

ВШАНУВАЛИ ПАМ'ЯТЬ

Недільний листопадовий ранок зустрів делегацію громадської Організації «Суспільно-культурне товариство «Устріки», сформовану з представників переселенських родин, які проживають у Миколаєві, Жидачеві, Новому Роздолі, Трускавці, Дрогобичі на пропускному пункті «Смільниця-Коростенко» українсько-польського кордону осінньою прохолодою і хмарами, що вперлися в гори, які ніби гнівалися на те, що два роки не навідували їх. Ми ж, виконавши всі вимоги щодо перетину кордону в час коронавірусної хвороби, прагнули якнайшвидше пройти паспортно-митний контроль і ступити на землю дідів-прадідів, що у 1951 році відійшли до Польщі.

Метою нашої поїздки в ці поминальні дні було вшанувати пам'ять рідних та близьких, що віками проживали в Карпатських Besкидах, а тепер спочивають, відійшовши у вічність; віддати шану бійцям Української Галицької Армії - вихідцям з устріцької землі, могила яких зна-

*Делегація ГО «СКТ «Устріки»»
після поминальної Служби Божої 07.11.2021 р.*

ходиться на місцевому цвинтарі.

Стандартна перевірка документів тепер доповнена обов'язковим сертифікатом про вакцинацію – і ось ми перетинаємо кордон.

Дорогою до Устрік Долішніх минаємо прикордонні села: Коростенко, ліворуч – Стебник, праворуч – Береги Долішні.

У вранішньому місті, оточеному горами, задощило... Природа плакала, зустрічаючи нас.

До початку відправи в церкві залишилося близько двох годин, якими кожен скористався по-своєму: хтось поспішив відвідати могили рідних, помолитися і запалити поминальну свічку; хтось направився до батьківської оселі, а хтось пройшовся містом, знаючи, що їх родинних будинків вже нема.

Службу Божу та Панахиду за померлими в церкві Успіння Пресвятої Богородиці, якій в наступному році виповниться 175 років (зведена як парафіальна церква у 1847 році), відправив отець Миколай Костецький, канцлер Митрополічної Консиситорії Перемисько-Варшавської архієпархії УГКЦ. У зверненні до прочан він відзначив важливість нашого приїзду, після якого устріцька церква знову ожила і появилась надія, що життя повернеться у звикле русло і стане можливим проведення запланованих заходів, перерваних пандемією.

Після відправи рушили процесією на місцевий цвинтар. Сонце в цей час під полудень уже розігнало хмари і зігрівало нас своїми променями. Спільно помолилися, запалили лампадки, поставили квіти на могилі бійців УГА, що тут спочивають. У 30-ті роки минулого століття

*Церква Успення Пресвятої Богородиці
(УГКЦ)
в м. Устріки Долішні.*

Вшанування пам'яті бійців УГА, 2021 рік.

вдячні устрічани, вшановуючи тих, хто віддав своє життя у боротьбі за українську державність, в пам'ять про бої листопада-грудня 1918 року на околицях міста між українцями та поляками, встановили цей пам'ятник з написом:

«Спіть, хлопці, спіть,
Про долю-волю тихо
спіть,
Про долю-волю Вітчизни,
Чи можуть бути кращі
сни?»

Бентежні хвилини пережили члени делегації, коли підійшли до встановленого днями пам'ятника колишнім жителям устріцької землі. Десятиліттями переселенці 1951 року мріяли про увіковічення пам'яті про рідних та близьких, що спочивають на цій землі, адже більшість могил уже нема.

І ось до 70-річчя депортації етнічних українців із Західної Бойківщини, яке ми відзначили численними заходами у 2021 році при фінансовій підтримці членів СКТ «Устріки», переселенських родин та ініціативи і наполегливості голови «Бойківського товариства «Устрики»» в Устріках Долішніх – Стефанії Гаврилець, вдалося встановити цей пам'ятник. Звичайно, ще необхідно провести благоустрій, а тому його освячення відбудеться після завершення всіх робіт.

Квіти, запалені лампадки і наша спільна молитва – це все, що змогли ми зробити в цей день.

Уже повертаючись в Україну, під враженням пережитого написав ці поетичні рядки:

*Обговорили плани на майбутнє
(Стефанія Гаврилець,
Віктор Козоглодюк,
Любов Лагодик, Оксана Заневич).*

*Жителі містечка Устріки Долішні
коло хреста на честь
Української Галицької Армії. 1943 р.*

*«Ці гори обіймають
наше місто,
З ялиць, дубів і буків
в них намисто,
Яке вмивається у річці
Стрваж,
Що лине водами
у Чорне море аж.*

*Лаворта, Громаджин,
Королук, Жуків -
Це наші святині
з прадавніх часів,
Й сьогодні в Карпатських
Бескидах стоять,
Минувшину нашу
у снах своїх снять.
Немов охоронці для
рідного краю,
Що там залишились,
я вірю і знаю,
Для отчого дому
і церкви – святині,
Що кожного з нас
ще чекають до нині.*

*Подвір'я, стежки
і вітцівські пороги,
До котрих сходились
родинні дороги,
Вони пам'ятають
і розпач, і плач,
Молитву прощальну
і тихе «пробач».*

**Спільна молитва біля пам'ятника
колишнім жителям устрицької землі
з нагоди 70-річчя депортації.**

**Пам'ятник колишнім жителям
устрицької землі.**

Вірю, що доки ми будемо проводити подібні заходи, буде жити пам'ять і торжествуватиме історична справедливість.

Зазначу, що поїздка на рідні терени була організована за сприяння Департаменту комунікацій та внутрішньої політики Львівської ОДА.

**Віктор КОЗОГЛОДЮК,
голова громадської організації
«Суспільно-культурне товариство «Устріки»»**

Село Устянова своєю історією сягає середньовіччя. Перша згадка датується 1489 роком. Розташоване в усті річок Сян і Стрв'яз поблизу міста Устріки Долішні. Село простяглося на декілька кілометрів і поділялось на долішній та горішній кінець. Вихідці з цього села згадують, що, коли хлопці на забавах замовляли у музикантів танець, то казали: «Заграй ми польки такої довгої, як Устянова».

У селі було дві церкви, збудовані майже в один час (1790-1971 рр.) За належністю до церков село поділялося на Устянову Горішню і Устянову Долішню. У селі століттями разом проживали українці, поляки, євреї, які будували свої відносини на принципах добросусідства і взаємної поваги.

Через село проходила залізнична дорога, збудована ще в 1882 році (українсько-галицька залізниця, що з'єднувала Будапешт із Перемишлем і Львовом).

У 1918 році село опинилося в епіцентрі боїв між Українською Галицькою Армією та польськими військами. З 1919 до 1939 року село перебувало в складі Польщі.

Від 1931 до 1939 року в Устяновій було створено планетарний клуб, який дуже швидко перетворився на «льотну» школу, споруджено аеродром, де велась підготовка пілотів. У 1939 році «льотна» школа мала 774 літаки, 54 стартові установки, які 11 вересня 1939 року були захоплені німецькими військовими, що окупували Польщу. Правостороння частина Сяну перейшла до СРСР.

У березні 1945 року було встановлено радянсько-польський кордон, за яким половина села (Устянова Долішня) перейшла до Польщі, а жителі примусово переселені до УРСР.

У 1948 році вже жителі Устянової Горішньої, під час виселення людей із прикордонної смуги, змушені були покинути свої домівки і перебратися в ближні села тоді Дрогобицької області.

А в 1951 році село Устянова остаточно відійшло до Польщі відповідно до сумнозвісного Договору «Про обмін ділянками державних територій», а його жителі, в переважній більшості, примусово переселені в село Мариноване Одеської області.

Спогадами ділиться Марія Форковець (Карич), частина родини якої після переселення опинилася у Дрогобицькій, частина - у Тернопільській та Одеській областях.

Віктор КОЗОГЛОДЮК

РОДИНА З УСТЯНОВОЇ

Родина наша походила із села Устянова колишнього Нижньо-Устріцького району тодішньої Дрогобицької області. Село простягнулося на сім кілометрів. Кордони села обмежувалися річками Сян та

Стрвяж. У селі було дві церкви - в нижньому і горішньому кінцях. Наша родина жила неподалік церкви в горішньому кінці, ближче до Устрік.

Наші батьки Василь та Ганна Карич (в дівочтві – Зінкевич) народилися і вирости в цьому селі, і походили з родин, які мали свої ґрунти і ліси. Обоє здобули початкову освіту. У маминих батьків було семеро дітей: Михайло, Марія, Настя, Катерина, Софія (померла у 18-річному віці), Ганна (моя мама) та Іван. У 9 років мама залишилася круглою сиротою. Під час війни пропали безвісти брати Михайло та Іван. У татових батьків було п'ятеро дітей: Михайло, Іван, Марія, Василь (мій тато) і Йосиф.

Старший брат мого тата Іван у двадцяті роки минулого століття поїхав на заробітки в Аргентину, а згодом покликав і брата Василя (мого тата), який на той час ще не був одруженим. Коли добрався за океан, Іван передумав залишатися на заробітках і повернувся додому, а тато влаштувався працювати на залізниці. Важко працюючи протягом трьох років, він щоденно думав про повернення до рідної домівки. У 1933 році, коли йому виповнилося 27 років, повернувся в Устянову, сподобав собі молоду 18-річну дівчину Ганну, з якою й одружився. Це була наша мама. Молода сім'я зразу взялася за будівництво своєї хати. У травні 1934 року народився мій старший брат Іван.

Родина (я в мамі на руках)

До війни в нашій хаті була крамниця, в якій мама продавала, а тато довозив з міста всі необхідні товари. Потім тато працював у пекарні.

У 1944 році народився брат Михайло, а в 1950 році народилася я.

На час переселення мені було 11 місяців. Абсолютна більшість устянівських родин була примусово переселена на Одещину - в село Маринове.

Нашій сім'ї усміхнулася доля, бо нас переселили за півтори сотні кілометрів від дому, і батьки ще довгий час жили з надією про повернення назад.

У переселенському квитку № 80776, виданому переселенським відділом виконкому Нижньо-Устріцької райради, значилось, що Василь Карич переселяється з сім'єю в село Верхньодорожнє Миколаївського району Дрогобицької області.

Зиму 1950-1951 устянівці прожили, як і всі інші мешканці Нижньо-Устріцького району, в передчутті невизначеності та тривоги за своє майбутнє. Чутки про переселення з кожним днем переростали в реаль-

Мама з татом на подвір'ї

ність. Родичі згадували, що після лютого 1951 року, коли між СРСР та Польщею було укладено Договір «Про обмін ділянками державних територій», приїжджі агітатори вихваляли життя на півдні та сході України і закликали до добровільного переїзду. Але на це ніхто не вівся, бо не було в світі милішого серцю місця, ніж рідне село, річка, гори, ліси, багаті на гриби та «афини» (чорниці).

Не досягнувши потрібного результату щодо добровільного виїзду, влада вдалася до примусу. Під тиском військових наша сім'я змушена була покинути село 4 вересня 1951 року. На станції в Нижніх Устріках нашу сім'ю, корову-годувальницю і ще одну родину з такими ж нехитрими пожитками завантажили в товарний вагон. Перед самим відправленням мама зауважила, що у нас зовсім мало води, і брат Іван побіг її набрати, а поїзд у цей час рушив. Ми всі хвилювалися за нього і плакали, але, Богу дякувати, брат догнав поїзд на першій зупинці в Хирові. Радості не було меж, адже всі знову були разом.

Хата, господарські будівлі, сади, поля враз осиротіли цього вересневого дня.

І ось ми прибули на станцію Розвадів, як було зазначено у переселенському квитку, однак помешкання ніякого не було. Місяць ми жили на вокзалі. Коли прийшли осінні дощі, холод, над нами змилосердилася жителька Розвадова з родини Клименко, яка взяла до своєї хати маму і мене маленьку, а тато з двома синами розмістився у stodолі. І так ми перезимували.

Навесні нам дозволили поселитися в старенькій хаті Цибульських, а потім - в хаті Фелемонових (казали «на козинці»). Із вдячністю сьо-

*Михайло з хлопцями в Розвадові,
коли Дністер zalив нашу вулицю*

годні згадую ту доброту, якою нас оточили сусіди, допомагаючи, чим могли. З найбільшою проблемою ми стикалися, коли під час дощів виливав Дністер, вода доходила під поріг хати, затоплювала пивницю, і треба було просушувати картоплю та інші овочі, що там зберігалися. А для нас, дітей, було цікаво пливти човном до школи. Тато пішов працювати заготівельником у Миколаївську заготконтору і незабаром дістав ділянку під будівництво. У 1961 році ми перейшли жити у новозбудовану хату. Я в цей час навчалася у п'ятому класі, брат Михайло - у десятому, а брат Іван уже закінчив Дрогобицький педінститут і пішов працювати в Розвадівську середню школу вчителем фізики, де пропрацював до останніх днів свого життя. Помер 20 січня 1997 року.

Брат Михайло з сім'єю проживав в Івано-Франківську, де закінчив Інститут нафти і газу. Останні роки проживав у селі Мала Горожанна, звідки була його дружина, де і похоронений після смерті.

Наша сім'я пустила своє коріння тут, у Миколаєві, який став другою малою Батьківщиною для багатьох переселенських родин. Тут спочивають мої батьки, моя бабуся, татова мама, що проживала після переселення з сином Йосифом (моїм стрийком) і померла у 1957 році, а також мамина сестра Настя.

У Миколаєві я закінчила школу, а після навчання у Київському індустріальному технікумі працювала в Миколаївському автопарку 37 років - з 1968-го по 2005-й. Тут я у 1973 році вийшла заміж, поєднавши свою долю з Юрієм Форковцем, з яким народили та виховали трьох дітей: Юрія, Любу та Андрія.

Переселенська доля роз'єднала рідних між собою людей. Окрім уже згаданих родичів, що оселилися у Миколаєві, свою долю на Тернопільщині знайшла мамина сестра Марія. У селі Маринове на Одещині опинилася мамина сестра Катерина та брат Михайло. У Дрогобичі проживали татова сестра Марія і брат Іван.

Мені не довелося знати обох моїх дідів і бабці з маминої сторони. Вони померли досить скоро і спочивають у рідній устянівській землі. На жаль, на час мого першого приїзду в Устянову цвинтар з могилами предків уже був зруйнований, церкву в нижньому кінці села після нашого виселення спалили, а та, що в горішньому кінці, вціліла – зараз там римо-католицький костел.

Відвідавши прабатьківські землі, зрозуміла, чому впродовж усього життя мої батьки ніяк не могли змиритися з долею переселенців, так і не дочекавшись визнання депортованих.

Сподіваюсь, що нарешті наша держава прийме відповідний закон, що утвердиться історична справедливість .

Марія ФОРКОВЕЦЬ (Карич)

Своїми роздумами про ці події та про життя переселенців на Одещині ділиться Ніточко Іван Іванович - голова громадської організації «Бойки Одещини», який з батьками у дворічному віці був виселений у с.Маринове на Одещині.

З-під пера пана Івана побачили світ книги «Остання депортація», «Маринове», в яких описане пережиття депортованих людей, їх прагнення зберегти звичаї, мову, традиції та облаштувати своє майбутнє.

А ще Іван Ніточко є автором та ініціатором спорудження знака в с. Маринове в пам'ять про примусово переселених українців з с. Устяново, що відійшло у 1951 році до Польщі. Цей знак розташований на символічній залізничній колії, із західного боку якої встановлено шлагбаум, що забороняє вїзд назад, додому, а на східному боці змонтована металева конструкція, яка символізує генеалогічне дерево. Основна споруда пам'ятного знаку в центрі колії встановлена зі 159 гранітних брил, на яких викарбувані прізвища 159 переселенських сімей.

Відкриття пам'ятного знака відбулося у 2011 році і було приурочене 60-річчю депортації.

Віктор КОЗОГЛОДЮК

ПЕРЕСЕЛЕНІ НА ОДЕЩИНУ

Ніхто з наших земляків не міг очікувати, що радянський комуністичний режим та польська влада так зрадять власний народ. Люди тільки недавно пережили воєнне лихоліття, почали будувати своє життя, хто як міг. Майже всі мешканці села змирилися з примусовим входженням до колгоспів і працювали в них на славу, про що свідчать архівні документи.

Переселення стало страшною подією одразу після війни. Пovoєнні роки

докорінно змінять їхнє життя - вирвуть із корінням з рідної землі. Відповідно до акту про передачу нерухомого майна відселене населення залишило 6503 житлові і господарські споруди. В цілому депортація охопила понад 32 тисячі осіб Західної Бойківщини, яких було розпорошено у чотирьох областях УРСР у 25 селах Донецької, 10 селах Миколаївської, 20 селах Одеської та 5 селах Херсонської області. Це були малозаселені українські степи, що після голодомору 1932-1933 рр. і голоду 1947 року потребували робочих рук.

У Західному регіоні УРСР залишилися лише родини робітників, нафтовиків, залізничників і працівників підприємств районного центру Нижні Устріки. А селян завезли в найвіддаленіші від обласних центрів кутки вищеназваних областей, де вони й залишилися проживати в «місцях планового поселення».

Вагомим чинником у проведенні переселення, моральній підготовці людей мало послужити «масове схвалення» заходів уряду. Безповоротність депортації була очевидною. Проте обіцяні переселенцям земля, житло, домашня худоба, сільгоспреманент, високооплачувана робота, безкоштовні лікування та освіта, що призначалася невеликій кількості людей, теж робили своє. Потім із таких селян робили агітаторів яким після переселення докоряли: " Мовчи, ти ж сам цього хотів." Архівні документи та свідчення учасників тих подій однозначно вказують, що люди були позбавлені можливості як залишитися на переданій Польщі території, так і вільно обрати собі місце майбутнього проживання в

Катерина Іванівна та Іван Федорович Ніточко

межах СРСР. Примусово переселені особи виявляли бажання оселитися в Західній Україні, де були звичні природні умови, культурне середовище. Однак місце їхнього проживання було визначено планами тих, хто здійснив цю акцію. Фактично створювалися спецпоселення.

Та поневіряння на тому не закінчилися. Виділених хат у рідному вже для мене Маринове, як і в інших населених пунктах, куди переселяли людей, виявилося менше, ніж родин. Людей поселяли у нашвидкоруч стулені землянки, в яких замерзала вода, а на стінах в зимові місяці виступав іній. Декого селили в "куток" у хаті місцевих жителів, які у більшості своїй співчували переселенцям і допомагали чим могли. Траплялися випадки, коли люди вимушені були жити в одному приміщенні з худобою, так жило багато сімей у нашому селі, про що важко згадувати, але таким чином тварини зігрівали приміщення. Основним паливом слугували перекотиполе або залишки соняшнику. А ще треба було виконувати колгоспні норми, щоб заробити залишків соняшника і отримати коней для його перевезення. В сім'ях, де залишились чоловіки, було легше, а бідним вдовицям доводилося цілий день переносити це паливо, аби ніч у теплій хаті переночувати.

Дехто з місцевого населення зневажливо називав людей переселенцями або бандерівцями. На щастя, таких було меншість. Переселенці, які потрапили в 1951 році до пів-

Іван та Люба Ніточко, 1957 рік

В таких будинках жили переселенці із села Устяново

денних областей України, не змогли на новому місці вести звичний для себе спосіб життя. В жодному із сіл не було церкви і священника. Не було звичних дерев'яних хат в один ряд з господарськими спорудами. Були зовсім інші кліматичні умови, які навіть тварини не змогли пережити і вже в наступному 1952 році мало не всі корови загинули, бо не звикли до корму соломною і спеки.

Всього в Одеську область було переселено 1933 родини.

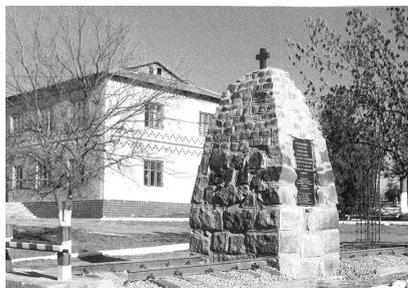
Пропрацювавши 17 років першим керівником району, я стверджую, що якщо б переселення із Західної Бойківщини відбувалося компактно в наш Березівський чи будь-який інший район області, Роздільнянський чи Любачівський, села в них би ожили, враховуючи хист людей з гір до будівництва і ведення підсобного господарства. Переселені бойки краще зберегли б свою культуру, звичаї, більше б спілкувалися рідною мовою, передали б місцевому населенню свої традиції.

Із 252 сімей села Устяного, 159 родин переселили до Маринового, Березівського району. Інші опинилися в с. Євгенівка Снігурівського району, у м. Первомайську Миколаївської області, с. Червонознамянці Іванівського р-ну, с. Новоукраїнці та с.Єреміївці Роздільнянського р-ну Одеської обл., а також Волновахському і Тельманівському районах Донецької обл. Після переселення люди листувалися, а приїхати в гості один до одного не мали можливості, бо не могли залишити господарств, працювали в колгоспах без вихідних, були мізерними матеріальні статки і таким чином декотрі близькі родичі не завжди бачилися після 1951 року, а дехто так більше і не зустрівся.

**Голова ГО «Бойки Одещини»
Іван НІТОЧКО, уродженець
с.Устяново**

Іван Ніточко на порозі рідної хати в селі Устяново, 1997 рік

Пам'ятний знак в с. Маринове

Катерина Іванівна Дівіріч (з дому Возьна), представниця великої родини Івана Возьного (Гайдука), відійшла у вічність на 87 році життя, щиро люблячи рідний покинутий край.

Остання наша зустріч із пані Катериною відбулася наприкінці літа у селищі Роздолі, де вона проживала з 1951 року. На цю зустріч запросила свою сестру Стефанію Туркала, наголосивши, що вона знає про родину більше і в свої 89 років пам'ятає до дрібниць події до і після переселення. І справді, в присутності доньки пані Катерини Галини Кузьменко та племінника Богдана Туркала пощастило почути розповідь про долю однієї з тисяч родин, примусово переселених у 1951 році.

Цими спогадами із читачами ділиться Стефанія Туркала(Возьна).

Віктор КОЗОГЛОДЮК

ДОЛЯ ВЕЛИКОЇ РОДИНИ ІВАНА ВОЗЬНОГО (Гайдука)

Наш батько Іван Возьний–Гайдук народився у 1894 році в місті Устріки Долішні і у віці 26 років одружився з Марією Коваль, яка народилася у 1900 році в селі Ясінь, що поблизу міста.

Батько працював у маєтку пані Нановської, відомої власниці земель, лісів, будівель житлових та господарських з великою кількістю коней, корів, овець, птиці. Згодом він став керуючим господарством у маєтку, бо добре знався на землеробстві, будівництві, лісництві.

У 1921 році в батьків народився первісток- син Йосиф, у 1923 році – Михайло, у 1926 році – Іван, а в наступні роки народжувались доньки – Анна у 1928 році, Ірена – у 1930 році, Стефанія – у 1932 році, Катерина – у 1934 році, Марія – у 1936 році. Наша сім'я проживала в одному з будинків панського маєтку, в якому були також будівлі, де проживали працівники обслуги. Одночасно батько будував власний будинок.

У 1939 році почалася Друга світова війна, яка мені запам'яталася літаками з хрестами, що летіли на Схід, розривом бомб і великою тривогою дорослих про майбутнє родини.

Уже наприкінці вересня в місто зайшли радянські війська, німці відійшли за Сян. Із приходом москалів (так наші люди називали прибулих військових та цивільних) у місті та навколишніх селах пройшли арешти активістів серед українського населення.

Не оминули репресії і пані Нановську, яку вигнали на вулицю в халаті та кімнатних тапочках, закривши на ключ двері будинку. Певний час вона переховувалася у місті в знайомій, а згодом виїхала вглиб Польщі.

До нас «нові господарі» прийшли одного дня рано–вранці з вимогою забиратися з обжитого приміщення, бо ми - куркулі і служимо панам.

Тато мовчки запряг коня, поскладав на віз подушки, перини, на них посадив 6 малих дітей (у нас виховувалася племінниця–сирота на ім'я Єва з Ясені, якій було всього півтора року) і рушив до уже збудованої хати біля малого тартаку, яку на той час винаймала родина Ольшанського, котрий працював на колії машиністом поїзда. Мама і троє синів йшли поруч воза.

Так ми разом почали жити у своїй хаті, а через деякий час Ольшанським дали житло в будинку на станції. Тато господарював на землі, а мама підтримувала лад у хаті.

У 1941 році Нижні Устріки опинилися під німецькою окупацією, в ході якої було винищено значну частину єврейського населення, яке проживало в місті та околицях.

Катерина Дівіріч (Возьна) з донькою Галиною на «Ватрі пам'яті». 2021 р.

Ми ж виживали, як і інші сім'ї, сподіваючись на закінчення війни. У 1942 році до нас приїхала дідова сестра Анна Гібігер з Австрії і запропонувала двом старшим братам Йосифові та Михайлові поїхати з нею, на що ті погодилися і дістали згоду тата. Спочатку вони жили і працювали в Австрії, а потім переїхали в Югославію, де Йосиф оженився на місцевій дівчині – Катіці Драгіч. Ми всі були дуже цьому раді.

Однак раділи ми недовго, бо в 1944 році захворіла наша мама, лікували її в лікарні у Сяноці, а тато провідував її, сподіваючись на одужання. 3 липня, при чергових відвідинах, тато уже не застав маму живою. Ми ж чекали повернення тата, сподіваючись, що приїде з мамою, бігли до поїзда, з якого він зійшов заплаканий з маминими речами. Ми кинулися до нього, плакали та питали: «Де мама?» Тато віддав нам клунок і промовив: «Завтра маму привезу, йдіть додому» Сам же пішов домовлятися за коня, щоб їхати до Сянока за покійною.

Маму хоронили 7 липня на Івана. Ми враз осиротіли. Татові тоді було лише п'ятдесят років.

Війна підходила до завершення. Москалі знову прийшли до нашого міста. А з ними повернулися арешти, заслання в Сибір та мобілізація молодих хлопців в армію. Так наш брат Іван попав на фронт. Радянські війська просувалися на захід і, коли дійшли до Югославії, тодішній її керівник Броз Тіто видав їм усіх українців, що перебували в країні. Братів судили у Болгарії, куди їх перевезли, звинувативши у зраді, за

Перше причастя. В центрі - отець Федьків. 1942 р.

58 статтею, давши десять років таборів. Покарання довелося відбувати на вирубці лісу в Челябінській, а потім у Свердловській областях (ст. Верхотурія)

Арешт і заслання братів для нас був великим ударом. Не дивлячись на повоєнне життя впроголодь, ми щомісяця старалися призбирати і відправити братам по посилці. Через деякий час прийшло повідомлення, що брат Йосиф помер, а Михайло відбув покарання від дзвінка до дзвінка.

Ще одним ударом для тата стала звістка про смерть Івана. Він загинув 27 квітня 1945 року у Німеччині, за кілька днів до закінчення війни. У цей період до нас надходила інформація про примусове виселення українців з-під Сянока, Перемишля та інших територій Польщі в Україну. Ми тоді і не думали, що така ж доля чекає нас.

Ми підросали і почали облаштовувати своє життя. У 1947 році сестра Ірена вийшла заміж за Івана Подоляка і жила з ним у нас, а сестра Анна у 1948 році пішла за невістку в с. Лодина, вийшовши заміж за Тиркала Євстахія.

Я закінчила школу. Через брак коштів не поїхала на навчання, а, дякуючи добрим людям, пішла працювати в контору місцевого нафтопромислу.

1951 рік приніс для нашої родини ще більші випробування. Почалося примусове переселення мешканців Нижньо-Устріцького району тодішньої Дрогобицької області в південні та східні області України. Наші землі відходили до Польщі.

*Стефанія Возна з
батьком Іваном. 1944 р.*

У день, коли виселяли жителів с. Устріки в Миколаївську область, тато проводжав свою старшу сестру з дітьми (її чоловік помер раніше) і повернувся з вокзалу втомленим зі скаргами на головний біль. Потім він відчув, що йому стає гірше, і покликав нас до себе, сказавши: «Діти, я йду до мами, а ви поїдете в чужий край самі. Шануйтеся і любіть один одного, діліться куском хліба, тримайтеся разом і ніколи не забувайте рідного краю». З цими словами татові стало відніматися мову, а під вечір його паралізувало. Ми ридали, не могли пакуватися і збиратися до від'їзду. Через 9 днів тата не стало. Після похорону нас повідомили, що переселятимуть передостанніми ешелонами.

Один пульман (товарний вагон) в ешелоні призначався на дві сім'ї. Коли люди завантажували до вагонів те, що можна було взяти, ми сиділи на цвинтарі, плакали, цілували землю, прощалися з батьками. Не хотілося покидати рідну землю, але вибору не було. Ми пішли додому, взяли клунки і направились до вокзалу. Швагер Іван Подоляк машиною привіз спаковані нами речі. Взяли корову, все інше нажите роками майно залишилося в хаті, стайні, stodолі, на подвір'ї. З болем у серці 18 вересня 1951 року виїхали з Устрік Долішніх.

Те, що я працювала до переселення на нафтопромислі, допомогло моїй родині потрапити у селище Розділ, куди мала скерування на роботу в геологорозвідну контору з пошуку газу. У переселенському квитку, випсаному на мене, були вписані сестри Катерина, Марія та Ірена з сім'єю. Три доби їхали поїздом до станції «Миколаїв-Дністровський», а звідси, знайшовши машину, добралися до Роздолу. Разом зі мною та сестрами до Роздолу приїхали родини Подоляків, Рефцьо, Горб'як.

*Родинне фото. Зліва направо:
нижній ряд - Анна, Ірена, Стефанія, мама, Іван;
верхній ряд - Михайло, тато, Йосиф.*

Житла нам ніхто не дав. Довелося винаймати квартиру у Васівих, в якій протікав дах, а сам господар та його син хворіли .В таких умовах нам прийшлося виживати.

Навесні селищна рада дала нам незавершений будинок, де треба було вставити вікна, двері, постелити підлогу, побілити. Заплативши за всі роботи власні кошти, ми виладили половину будинку і до осені перебралися туди жити. Сестра Марія навчалася у Бориславському медучилищі, Катерина пішла працювати на швейну фабрику, заочно навчалася у Львівському технікумі легкої промисловості, а я після того, як геологорозвідувальна контора була переведена в Калуш, бо під час буріння знайшли поклади сірки в Роздолі, працювала на сірчаному комбінаті, навчалася на курсах у Москві, Новороздільському технікумі. У 1956 році вийшла заміж за Івана Тиркала, виховавши з ним двох дітей - доньку Наталю і сина Романа. На жаль, у 1998 році син Роман загинув.

Сестра Марія , закінчивши медучилище, працювала всі роки акушеркою. Вийшла заміж за Зеновія Телепка, з яким виховала двох синів – Остапа і Андрія. Син Андрій помер у 1998 році - днем раніше за мого Романа. Таку трагедію нам прийшлося пережити. Зараз Марія проживає у сина Остапа на Закарпатті.

Сестра Катерина вийшла заміж за Якова Дівірїча, який трагічно загинув у 1963 році, залишивши трирічну доньку Галину та восьмимісячного сина Андрія (загинув у 1991 році).

Брат Михайло всередині 50-х років після звільнення приїхав до нас у Розділ. Женився на Марійці Ядвіжак, з якою виховав двох доньок – Надю (померла у молодому віці) та Лесю, яка зараз проживає в Америці.

Сестра Ірена з чоловіком Іваном Подоляком проживала з нами в Роздолі, виховали трьох дітей - Ігоря, Богдана та Ліду.

Сестра Анна з чоловіком Євстахієм Тиркала була переселена спочатку в с. Стара Сіль, потім в с. Підгірці на Стрийщині, а згодом вони переїхали до Роздолу. Виховали чотирьох дітей – Богдана, Любу (померла в дитинстві) , Марію та Оксану.

На початку 90-х років мені вперше вдалося через Червоний Хрест відвідати з чоловіком Іваном Устріки Долішні, я зразу пішла на могилу батьків, яку від того часу я і мої сестри підтримуємо і провідуємо донині. Тоді ж пройшлася стежками мого дитинства та юності.

Усі роки після переселення наша родина жила в любові, злагоді, повазі разом зі своїми сім'ями, допомагаючи один одному. Жили так, як цього хотів наш батько Іван Восьний-Гайдук.

**Стефанія ТИРКАЛА
(ВОЗЬНА)**

*Її кордони-то вже географія,
Коли міняється країни територія,
Міняється в людини біографія.»*

Ці поетичні рядки я вперше почув на одній з «Устрицьких бойківських ватр» від авторки - Лілії Онишко (Хмельовської).

Переселенська доля цієї людини була визначена за два дні до її появи на світ, адже 15 лютого 1951 року було підписано злочасний для мешканців Карпатських Бескидів договір між СРСР та ПНР «Про обмін ділянками державних територій», відповідно до якого стало зрозуміло, що родини, які віками тут проживали, змушені будуть покинути рідний край упродовж найближчих шести місяців.

Ніхто нікого не питав про згоду. Людські долі вершилися далеко за межами України у владних московських кабінетах. Протистояти свавіллю не було сил у людей, які хотіли зовсім мало - жити, трудитися і вмирати на рідній землі. Життя враз розділилося невидимою лінією на ДО і ПІСЛЯ переселення.

Маленькою дівчинкою пані Ліля покинула батьківський край, але упродовж всього свого життя пронесла любов до нього, тугу за земляками, бажання зберегти правду про пержите і не допустити подібного в майбутньому. Ці почуття вона виразила у глибоких за змістом віршах, що так і просяться уже до поетичної збірки.

До уваги читачів - спогади матері - Катерини Хмельовської, яка цього року відзначила 95-річний ювілей, та роздуми її доньки Лілії Онишко (Хмельовської) про депортацію.

Віктор КОЗОГЛОДЮК

Я - КОЛОСОК УСТРИЦЬКОЇ ЗЕМЛІ

Наша велика сім'я до переселення проживала в селі Середнє Мале Нижньо- Устрицького району Дрогобицької області.

Мій тато – Антон Балик - двічі їздив на заробітки в Америку, де працював у шахті і як реліквію привіз додому шахтарську лампу, яка нагадувала йому про тяжку працю під землею. На зароблені гроші тато купив у місцевого єврея фільварок, де було 24 морги (1 морг- 0,56 га)

поля, 8 моргів лісу, 11 корів, кілька пар коней. Наша хата одна в селі була покрита бляхою. На господарці працювали люди, заробляючи собі на проживання. У всьому татові допомагала мама Емілія (з дому Старецька), яка була у нього другою дружиною, бо перша померла, залишивши п'ятеро дітей. І нас у батьків також було п'ятеро – Анеля, Антон, я – Катерина, Франко і Володимир. Мені було десять років, коли у 1936 році тато помер і ми його поховали в селі Поляна на цвинтарі біля церкви. Весь тягар ведення господарства ліг на плечі моєї мами.

Із початком війни ми всі відчували її випробування, адже окупаційна німецька влада не шкодувала нікого, а в один період мене з сестрою Анелею забрали на роботу в Німеччину, звідки ми повернулися у 1945 році.

Після війни у нашій місцевості ширився опір новій московській владі. Молоді хлопці і дівчата були задіяні у підпільній боротьбі, розуміючи, що в будь-який час можуть потрапити до рук енкаведистів і будуть засуджені на 25 років.

Ще за Польщі я здобула освіту, закінчивши сім класів. Знайомий мого брата Антона – єврей Кляйн, який працював у сільській раді с. Поляна, запропонував мені роботу податковим агентом в райфінвідділі, на що я погодилась і переїхала в Устріки. У 1947 році вийшла заміж за устрічанина Михайла Хмельовського, пішовши за невістку. Через рік народився мій первісток - син Орест, а згодом - і донька Ліля.

Катерина Хмельовська з сином Орестом.

У 1950 році люди поміж собою почали говорити про переселення. Хоча енкаведисти погрожували найбільш активним відправкою в Сибір, все ж тривога наростала. А коли молодих хлопців, в тому числі і мого брата Володимира, направили на південь України будувати хати-мазанки, люди зрозуміли, що переселення вже близько. З розповідей тих, хто повертався додому, дізналися, що для переселенців поспіхом будуються будинки з глиняних брикетів, змішаних з соломною, які ще сирими вкладали у стіни. Вже у першу ж зиму переселенці відчували різницю між дерев'яними, теплими, затишними будинками в Карпатах і сирими, холодними, необжитими в степах. Влада поспішала якнайшвидше всіх горян виселити з рідної землі, яка переходила полякам. Цим кроком переслідувалась мета позбавити підтримки українських повстанців у Карпатських лісах, а ще працьовитими людьми заселити південні та східні степи України. Окрім цього Польща отримувала територію з покладами нафти. Пам'ятаю, що у нашому селі також була нафтова вишка, де люди мали роботу.

На час примусового переселення я проживала з чоловіком і дітьми в бараку поблизу залізничного вокзалу і мала змогу бачити розпач людей, що покидали прабатьківський край. Мою маму з братом Володимиром, заміжною донькою Анелею з сім'єю, а також маминою сестрою Катериною з донькою привезли на устріцький вокзал разом з худобою в числі перших, звинувативши у тому, що родина була заможною, а сини (Антон у Хабаровську, Франко у Мурманську) відбу-

*Сім'я катерини Хмельовської
з сусідами в селі Ланчин.*

вали покарання за зв'язки з повстанським підпіллям. Цілий тиждень вони пробули на вокзалі, чекаючи на відправку. Я приходила до них і бачила цю страшну картину, яка і сьогодні стоїть перед очима: плач людей, ричання худоби і звуки гучної музики, що їх перебивала. Пам'ятаю, що мама з собою взяла трохи ранньої бульби, щоб харчуватись в дорозі. Це був червень 1951 року.

Дуже довго не було звістки від рідних. Та згодом надійшов лист, з якого дізналися, що мої родичі живуть всі разом в хатині, наданій владою в селі Цебриково на Одещині. Страшна спека, вода солена, трава вигоріла, а їсти готують, спалюючи соломку та кізяки.

Ті люди, які працювали і проживали в місті Нижні Устріки, могли виїхати, знайшовши собі роботу в сусідніх областях. Але мій чоловік, який працював бракером у лісі, до останнього відмовлявся виїжджати. Коли приїхали прикордонники, він закрив хату, вперся ногами у двері, але це не допомогло. Нас одних з останніх машиною вивезли по ту сторону кордону. Це був жовтень з затяжними дощами і першими морозами. Іди, куди хочеш. Попросилися на квартиру до людей у селі Терло поблизу кордону. Перезимували... У пошуках роботи потім були села Бісковичі, Старява, Ланчин, а згодом селище Делятин. Всюди нас називали «зайдами»

Зліва - сестра Анеля з донькою Дарією і чоловіком Євстахієм, справа - Катерина з донькою Лілею, сином Орестом, маленькою Любою та чоловіком Михайлом.

У той час устрічани їхали в місто Жидачів Львівської області, де пу-
скали паперовий комбінат. І нас занесла сюди доля у 1961 році. Тут уже
працював мій брат Антон, який повернувся з в'язниці . До сьогодніш-
нього дня ось уже шістдесят років я тут проживаю та все згадую свою
молодість, родину та рідну землю.

Катерина ХМЕЛЬОВСЬКА (з роду Балик)

*«Минуло сім десятків літ,
Як я з'явилася на світ,
У рідній хаті в Устріках
На теплих маминих руках...»*

Моя життєва доля розпочалася 17 лютого 1951 року на малій
Батьківщині в Нижніх Устріках, які уже наприкінці травня фак-
тично переходили до Польщі. Примусове переселення, розпочавшись у
червні, завершилося в середині жовтня. Наша сім'я покинула рідну до-
мівку в супроводі прикордонників 7 жовтня. Нас перевезли через кор-
дон, видавши переселенський квиток з рекомендацією шукати роботу і
житло. Корову-годувальницю довелося продати, бо куди ж з нею, хоча
в сім'ї було двоє маленьких дітей. Про наші мандри карпатським краєм
у своїх спогадах згадала моя мама Катерина Хмельовська. Я ж тільки
відзначу, що у 1954 році, коли ми проживали у с. Ланчин, народилася
моя молодша сестра Люба, а проживаючи у селищі Делятин, я з братом

*Катерина Хмельовська донькою Лілею
та онуком Тарасом.*

пішла в школу. Наша мама-трудівниця вміла добре шити, чим і заробляла на хліб. Батько працював у лісі. Мама робила все можливе, щоб я, брат Орест та сестра Люба отримали вищу освіту. Вона, проживаючи зі мною у Жидачеві, у свої 95 років являється берегинею нашої сім'ї. Саме їй я завдячую, що дізналась правду про переселення.

Мені завжди хотілося дізнатися більше про свою малу Батьківщину. Вперше у 2009 році, коли мені було 58 років, я побувала на землі, де народилася. Не можу пояснити чому, але гарячі сльози просто текли з очей, а нестерпний біль стискав серце. Тоді я зі своїми земляками брала участь у дев'ятій «Устріцькій бойківській ватрі», яка щорічно з 2001 року з ініціативи голови ГО «СКТ « Устріки» Віктора Козоглодюка, запалюється в Besкидах, збираючи тих, чия доля пов'язана з примусовим переселенням із Західної Бойківщини, котрі привозять сюди своїх дітей, онуків, щоб вклонитись порогам домівок, що й донині красуються серед гір, зелених яличок, потічків, стоять стільки років, бо їх тримає Господь! І живуть у них вже чужі люди. Ці домівки теплі і затишні, вони зберігають родинні історії, кличуть колишніх господарів відвідати їх.

І ось я підходжу до рідної батькової хати, де на нашому колись горді поляки збудували новий костел, значить – це святе місце! А хата міцно притулилася до прикостельної території і терпляче чекала мене в гості, оберігаючи історію давніх літ, пам'ятаючи перші мої слова і перші мої кроки. Прочитала табличку з адресою «Вулиця Вітольда Гомбровіча,4»

У цьому містечку, де проживає близько 10 тисяч людей, мені все дороге, та найбільше - наша українська церква, де мене хрестили. Я помолилася на Службі Божій, причастилася, напилася свяченої води і подякувала Богові за Його ласки, а в душі народилися вірші, в яких я передала свої почуття:

*«Я - колосок устріцької землі
З Карпатських гір, де Сян пливе журливо,
Де летять у високості журавлі,
Й додому повертаються щасливо»...*

Через рік, у серпні 2010 року, моя земля знову покликала мене до себе на традиційну уже ватру. Саме тоді я вирішила відвідати мамину хату. Їду в невідому для мене місцевість за 30 км від Устрік, орієнтуючись на карту, намальовану мамою. Минаємо села Рівню, Жуків, Дашівку, Панищів, Видерне і ось Середнє Мале – село, де народилася і виросла моя мама. З її слів згадую, що по сусідству з маминою родиною Баликів мешкали Штими, Соколи, Каблаші, Крупські. Потім їдемо в село Поляна, яке за два кілометри від Середнього Малого, через село Чорна, де є вказівник, що до села Лютовиска – 9 кілометрів, до якого мама їздила на базар (у нас донині зберігається ручна швейна машинка і сто-

лові ложки, куплені в Лютовиску). В Полянї відвідали церкву, куди моя мама, дідусь, бабуся і вся велика родина щонеділі ходили на Службу Божу. Біля церкви зберігся невеликий цвинтар з поодинокими могилами. Тут спочиває мій дідусь - Антон Балик. Могила не збереглася, лише скошена трава і маленький металевий хрест вказують, що тут поховані люди. Вдячна долі, що відвідала мамину землю і віддала шану дідусеві.

Кожного року моя мама благословляє мене на поїздку в Устріки Долішні на зустріч з земляками, після якої повертаюся додому сповнена масою нових вражень. Дуже шкодую, що моя бабуся Емілія та родичі з Одещини жодного разу не змогли відвідати рідної землі:

*«А бабуся з дітьми у степах південних
В муках проживала у чужім краю,
Жила у тривозі душа безталанна,
Там життя й скінчилось, як у тім бою.
Дві могилки, владою розлучені,
Дідуся й бабусі у різних краях,
Тугою і працею замучені,
Воз'єднай їх, Господи, там, на небесах.»*

А я із сином Тарасом, донькою Наталею та братовою донькою Яриною стараємося відвідувати прабатьківську землю, берегти нашу історію, шанувати традиції, звичаї предків і захищати історичну правду, щоб знову не стати «зайдами».

*«Єднаймося разом, мої земляки,
Себе зневажати не даймо,
Пронесім цю правду крізь усі віки
І землю свою захищаймо».*

Лілія ОНИШКО (Хмельовська)

Катерина Хмельовська з правнуками Іренкою, Себастьяном, Юрієм, Оксаною та Софієюю.

У місті Миколаєві проживає багато родин, чия доля пов'язана з примусовим переселенням з території повоєнної Польщі. Більшість із них, переживши перші роки поза межами рідного краю, зрозумівши, що повернутися до своїх домівок не вдасться, почали облаштовувати своє життя на новому місці. З праці рук зводили оселі, наполегливо трудилися, розуміючи, що чекати допомоги нема від кого, а нажитого поколіннями майна - не вернути.

Серед тих, хто з перших днів заснування «Суспільно-культурного товариства «Устріки», яке об'єднало громадян України, переселених з Польщі, брав активну участь Василь Васильович Гавриляк, який скрупульозно займався обліком надходжень членських внесків та контролем за їх використанням. Через деякий час кількість членів товариства зростала, з'явилися нові осередки і цю роботу перейняли молодші активісти, а пан Василь став почесним його ветераном.

Нещодавно він відзначив свій 85-річний ювілей. Прийшовши з привітаннями до нього в гості і почувши розповідь про його дитинство, юність, зрілі роки, ще раз переконався в тому, скільки випробувань довелося витерпіти людям, на долю яких випало пережити примусове переселення.

Родина Василя Гавриляка ось уже 70 років проживає у місті Миколаєві, яке стало рідним і дорогим для кожного, хто знайшов тут свою другу малу Батьківщину. У місті навіть одне з передмість переселенці назвали «устріками», що нагадує їм покинутий вітцівський край.

Пан Василь близько сорока років пропрацював в навчальних закладах профтехосвіти Миколаєва та Стрия майстром виробничого навчання, підготувавши не одну сотню фахівців для нафтової та газової промисловості.

Віктор КОЗОГЛОДЮК

ПРОЖИТІ РОКИ У СПОГАДАХ

У 1935 році Василь Гавриляк з села Нанова взяв дружину Юлію Мандзяк з села Коростенко, у яких 22 листопада 1936 року народився я - Василь Гавриляк (у нас, в Гавриляків, так повелося, що

один із синів мав називатися Василем). Мої тато і мама були з багато-дітних родин. У татовій родині було п'ятнадцятеро дітей, у маминій – десять. У 1937 році у моїх батьків народився син Ярослав.

Моє дитинство пройшло у селі Стебник, куди батьки перебралися в одну із хат, де проживали німці, що перед війною масово виїжджали в Німеччину, покидаючи цей край. До слова, село Стебник своєю історією сягає початку XVI століття і розташовувалося південніше села Коростенко. У середині XIX століття в західній частині Стебника було засноване німецьке поселення Штайнфельс, яке називали «кольонією»

У 1939 році в Стебнику проживало 690 людей, з них –470 українців, 50 поляків, 30 євреїв і 140 німців. Мій батько ще до війни їздив в Німеччину на заробітки, займаючись шевством та кравецтвом. Мама давала раду господарці, в чому їй допомагав татів брат Федір та мамина сестра Стефа.

Війна застала тата у Німеччині, звідки йому вдалося повернутися додому. У 1943 році в нашій родині народився молодший брат Володимир.

У роки війни тато кілька разів переходив Сян, щоб дістатися до Німеччини. Та при черговому переході річки його затримали німецькі солдати і він потрапив до концтабору.

У цей час ми проживали в бабці Марії Ричак у Стебнику, який був оточений лісами і часто в село навідувалися то радянські партизани,

Василь Гавриляк із земляками біля однієї із залишених хат у с.Бандрів, 2001 рік.

то українські повстанці, щоб поповнити запас харчів чи перечекаати небезпеку. У такій напрузі довелося жити місцевому населенню впродовж усієї війни.

Влітку 1944 року в село зайшла сотня військових, у розмові яких чулися російські слова. Моїй бабці було наказано приготувати обід, а інші мешканці села мали принести харчі. Та неочікувано в селі з'явилися німецькі солдати, які приїхали фірою, щоб забрати у селян молодняк худоби для німецької військової частини, що знаходилася в селі Бандрів. Почалася стрілянина, в ході якої один німецький солдат був вбитий, один поранений, а одному вдалося втекти, з яким незабаром прибув німецький каральний загін, який оточив село, зганяв його мешканців, що пробували сховатися у лісі, на бабине подвір'я. Мені з мамою, яка тримала на руках маленького Володю, вдалося прослизнути попід горою і сховатися у лісі...

Ще декільком мешканцям села також вдалося пробраться в ліс. Німці оглядали ліс у бінокль і стріляли автоматними чергами по кущах і деревах. Ми припали до землі, мама прикрила собою мене і молод-

*Юлія Гавриляк із внучкою Мар'яною
(на фото - зліва).*

шого брата. Чудом нам вдалося вижити. А потім я побачив те, чого не зможу забути ніколи. На подвір'ї бабці Марії Ричак німці вишикували людей в один ряд, з якого вивели кожного десятого. Бабця і сусід стояли перед німцями і пробували пояснити, що люди не винні, бо не вони почали стрілянину. Але фашисти були невблаганними. Заставили бабцю і сусіда в кінці нашого городу копати яму...Їх двох розстріляли. А тоді почали палити хати, які горіли дуже швидко, бо були збудовані з дерева, а покриті соломною або гонтами. Лець стримуючи ридання, я не міг повірити, що не стало нашої бабці Марії, яку всі дуже любили. Коли німецькі солдати покинули село, ми поховали нашу бабцю на цвинтарі.

Мало які хати вціліли. Люди на перших порах у лісі зробили буди, де і жили. Одна корова, що залишилася, стала годувальницею для всіх дітей. Згодом ми з мамою, її сестрою Настею з чоловіком та трьома дітьми пішли жити у вцілілий в кольонії будиночок німця на прізвище Бом, який виїхав з села ще до війни. В одній кімнатці жило 10 людей.

Війна швидко наближалася до нашого краю. Німці готували свої укріплення, будуючи дзоти у скелях. Нас всіх змусили покинути село і перебратися до Телешниці Ушварової - села біля Сяну, а наші землі були заміновані. Проте німцям це не допомогло. Червона армія просу-

*Товариство «Устріки» привітало
Василя Гавриляка з 85-річчям.*

валася на захід, а з нею і радянські порядки. Ми повернулися до Стебника в очікуванні змін, що несла нова влада.

Всім чоловікам призовного віку було наказано з'явитися у військомат для вирушення на фронт. Сестри моєї мами Федуня та Настя з чоловіками вирішили перечекаати і ховалися якийсь час, а потім їх звинуватили у злочині проти влади і відправили в Сибір на заслання в Челябінськ. Наприкінці війни тата звільнили з концтабору, але не відпустили до дому, а відправили в Москву, де він виготовляв взуття для військових. Коли мені виповнилося 10 років, тато приїхав у відпустку, а через рік, у 1947 році, він повернувся додому. Нарешті ми стали жити однією повною сім'єю. Тато працював у лісництві, мама вела господарку і доглядала за нами-малими. Кожен з нас мав свої обов'язки. Мені найчастіше випадало пасти корову, а коли мама працювала на городі, мав начистити «бульби» і доглядати за малим Володею. Неподалік хати, де ми жили, протікав потічок, в якому хлопці розширили річище і купалися, часто змагаючись, хто довше протримається під водою. Одного дня, коли я виконував свою роботу в хаті, враз помітив, що молодшого брата нема біля мене. Я кинувся надвір, до потічка, і побачив у воді тіло Володі. Я не знав, що маю робити, але враз підняв його з води, взявши за ноги, почав ним трясти, чим і врятував життя малому. Про цей випадок ми нікому не розповіли, бо добре б нам перепало.

А ще після того пережитого із розстрілом бабці, я хотів навчитися боронити себе і свою родину. У наших лісах після війни було досить всякої зброї. Пасучи корову, я знайшов німецький карабін, автомат, австрійську гвинтівку - і все це ретельно заховав у лісі. Час від часу я приходив до схованок, стріляв раз - другий і знову ховав зброю. Одного разу я приніс автомат додому і сховав у фундаменті з каменю під стайнею. Треба було, щоб у цей час по подвір'ях ходили облавники, шукаючи повстанців та зброю. Я дуже перелякався і зрозумів, що міг підвести всю родину, яка швидше за все була б вислана у Сибір. Зброї не знайшли, але я враз усвідомив, що такого робити не можна. Через кілька днів мамі надійшла записка з лісу, щоб усю зброю, яку я зібрав, віднести у вказане місце. Довелося у всьому зізнатися мамі і позбутися своїх трофеїв.

У школу я пішов на рік пізніше від ровесників, бо не було в що взутися та вдягнутися, але мені легко давалася наука, тому швидко надолужив втрачене.

Коли почали засновувати колгоспи, тато з мамою продали коня, воза, реманент, бо зрозуміли, що зберегти їх буде дуже важко. Усю господарку тато переписав на свого брата Федора, а сам, винайнявши хату у селі Ясінь, влаштувався працювати шевцем у Нижні Устріки. Ми також всі переїхали до тата і так жила наша сім'я до 1951 року.

Позаяк тато працював у сфері побуту, то дістав скерування переселятися у Миколаївський район Львівської області.

Житла, звичайно, ніхто не дав. Спочатку прийшлося винаймати помешкання в селі Дроговижі, потім у селі Березині, а згодом перебралися в Миколаїв і жили в квартирі в будинку на Болоні, де була майстерня з виготовлення черепиці і бетонних кілець для криниці.

У 1956 році почали будувати хату в Миколаєві. Я закінчив вісім класів і поступив вчитися в Дрогобицький нафтовий технікум, після закінчення якого у 1958 році поїхав за направленням у Харківську область бурити газові свердловини. Відпрацював три роки і у 1961 році повернувся в Миколаїв, де мене зразу запросили працювати у Миколаївське профтехучилище, в якому велась підготовка кадрів для нафтової та газової промисловості. Хорошу школу я пройшов у цьому навчальному закладі, де працювали досвідчені педагоги від самого початку його заснування - грудня 1946 року. Цього року навчальний заклад із славними традиціями відзначає свій 75-річний ювілей. Набраний досвід став мені у пригоді, коли профтехучилище нафтової та газової промисловості було переведено в м. Стрий, де було створено профтехучилище №35. Там я працював до 2000 року.

У 1969 році я одружився з Ярославою Порух, яка була родом з Лісович, що на Стрийщині. Ми проживали у новозбудованій хаті з моїми батьками. Виховали двох дітей – сина Василя та дочку Мар'яну.

Брат Ярослав проживав у Миколаєві, був одружений, мав двох дітей Володю та Василя. Помер і похований у Миколаєві.

Брат Володимир, здобувши середню освіту у Миколаєві, поступив на навчання у Львівський політехнічний інститут, після закінчення якого був скерований на роботу в місто Калуш, на завод з ремонту нафтового обладнання. Там одружився і проживає донині, має двох дітей Ірину та Романа.

У 90-ті роки, коли відкрили кордони, мені вдалося відвезти мою маму на рідну землю. У батьківському краї вона, впавши на коліна, цілувала рідну землю і дякувала Богу, що змогла ще хоч раз побувати там, де народилася.

У 1997 році не стало тата, а у 2007 році на 93 році життя померла мама. Обоє поховані у Миколаєві.

На жаль, нема уже в живих і моєї дружини Ярослави. Зараз проживаю з онучкою Андріяною. Вдячний долі за прожиті роки, які не були легкими, але багатими на цікаві події, випробовування, досягнення.

Василь ГАВРИЛЯК

З Іваном Гентошем я познайомився на одній з Миколаївських книжкових толок. Мою увагу привернули не тільки глибокі за змістом його вірші, але й прізвище їх автора, адже серед переселенців із Західної Бойківщини було багато родин на прізвище Гентош.

Виявилося, що родина пана Івана була примусово переселена у 1951 році з села Коростенко, що тепер знаходиться по ту сторону українсько-польського кордону, а колись в ньому віками проживали українські родини.

Іван Гентош - член спілки письменників України, автор поетичних збірок, переможець багатьох літературних конкурсів. Сьогодні ділиться з читачами своїм прозовим твором-оповіданням, в якому правдиво описані драматичні події з життя мешканців повоєнного села в Карпатських Бескидах.

Віктор КОЗОГЛОДЮК

ВЕСІЛЛЯ 46-го

– Чуєте, мамо, а може не треба того весілля? Візьмемо шлюб з Іреною та й усе. Ну закликаємо її найближчих, а з наших Ви, та й вуйко з вуйною, та й Наталка зі своїм Остапом. І священик. І буде з нас.

– Та що ти, Михайле, сину мій дорогий – так не буде. А цьоця Рузя зі своїм Андрієм? А Гандзя Голубцева, що за мостом живе? А їх же там четверо – і вони наші двоюрідні. А сусіди наші? То ще ближчі, як родина. Та й ви разом росли з їхніми Олею і Ганусею. А твої хлопці, із якими парубкували?

– Та то ще до війни було, мамо. Зараз видите як – тільки троє вернули з фронту, та й то двоє такі як я – ранені... А Василь – той взагалі на костелях ледве скаче, де йому до весілля...

– Я знаю, за що ти думаєш, сину. Щоби "стрибки" не прийшли, і біди якої не нарobili? Правду кажу?

– Та так, мамо... На тих "ястребків" ради нема, все одно визнають за весілля, хтось їм докаже.

– Не бійся, синку. Бог дасть – обійдеться якось... Молитися буду, аби все добре було. Та й ти за совіти воював у їх війську, ранений за них – тебе не зачеплять.

– А як наші з лісу прийдуть? Що тоді, мамо?

– А я знаю? Бога молити буду, може не прийдуть... А як прийдуть, то пригостимо їх, чим матимем, дамо і випити, і закусити. І з собою трохи ще візьмуть для тих, що в лісі. Вони ж свої, з нашого села, не чіпатимуть. Знають, що ти ж не сам пішов до війська за совітів воювати, а примусово. Всіх же так брали, не тебе одного. І вернув ось який – інвалідом у неповних двадцять. Там, кажуть, Петро в Горішнього кінця у них за сотника, а я його маму Стефку добре знаю, колись дівували разом, то впрошу може, щоби того дня не прийшли, а на другий. Бо “стрибки” як визнають, то ще, не дай Боже, хату сплять, а нас всіх на Сибір вивезуть...

– То що, сказати Ірені нині, що таки буде весілля?

– Та кажи – мусимо ж якось по-людськи все зробити, бо скільки будете попід вікнами стояти? Хай йде до нас – місце є, тато з фронту не вернув, не дочекав невістки...

Витерла очі.

– Та й в кінці місяця піст заходить, сину. Листопад...

В хаті, що край села і найближча до лісу, ще довго світилося. Обговорювали, де то все на весілля взяти, і кого кликати, і хто чим може допомогти. А за вікном у світлі місяця, який часами виринав з-за хмар, видніли гори. Рідні Бескиди, такі гарні вдень, але якісь не надто привітні і чорні цієї пізньої осінньої ночі.

...Чутки селом розходяться скоро – за якийсь час вже всі знали, що Михайло з Іреною мають побратися. А як священник ще за тиждень на відправі в церкві оголосив – то вже й вітати почали. Наперед, із жартами, звичайно – а що, радості в нинішні часи небагато, то хоч за молодих потішитися. І напрошувалися в гості, а як відмовити – всі ж один одного знають, село невелике. Часи нелегкі, а життя має продовжуватися все ж. І хоч як Марія, Михайлова мати, не старалася, щоби щонайменше запрошених було (бо на велике весілля ніяк не стягнуться), все таки чоловік із п'ятдесят гостей набралось.

– Та якось буде, синку. Бульба є, капуста квашена теж, хліба напечемо. Родина трохи підсобить. А ще сват обіцяв підсвинка до весілля притримати – то щось і ліпшого зробимо. А стрик Андрій з горілкою pomoже, казав що до твого весілля припас трохи. У великій кімнаті і в меншій столи поставимо, та й помістяться всі. А в сніях випрятаємо, там і танцювати можна буде, бо ж надворі зимно вже. Старого Ілька із внуками закличемо. Він на баяні, а вони на скрипці і бубні – хлопці молоді, але до музики вдатні, вже не раз на селі грали на вечорницях. Все буде добре, синку, все буде добре, – невідомо, кого більше переконувала, чи себе, чи Михайла.

...І нарешті той день прийшов. Зимно було, зранку навіть трохи дощило. Але як вийшли із церкви – а від неї додому недалечко, то й дощ

перестав. Все було, як належиться – і вінчання, і дружки з друзями, і молода у вельоні. А який її Михайло гарний у святошному вбранні, навіть не здогадався би ніхто з виду, що ранений в ногу. Ото би тато тішився, якби бачив молодят! Але з війни не вернувся, пропав. А разом же їх забирали з хати на фронт, в один день. Сина і батька. І ось, слава Богу, їх Михайло тут, а від Івана ні слуху, ні вісточки за весь час. Лише невеличкий папірець прийшов, що пропав безвісти. І то вже по війні. Добре, що не похоронка. Може ще Мати Божа вирятує – молитесь ж Марія ревно до неї вечорами, може ще вернеться її Іван. Вірять, що певно десь поранений і лікується, а чи може у полон потрапив, з Божою поміччю вибереться невдовзі. І нині он у їхнього сина весілля, а його нема... Та, попри все, усі весільні традиції дотримані – навіть парубки поторгувалися на брамі і викуп з молодого стягнули. А потім – до хати.

А скільки напередодні того всього було роблено-перероблено, то лише один Бог знає, а Марія вже й не пригадає всього.

– Очам страшно, а руки зроблять, – любила говорити.

Стрик Андрій, він же й весільний староста, запросив гостей до хати. Молодих посадовили посередині великого столу якраз під образами, поряд дружки з друзями, потім вже старші. Священик благословив і молодих, і усе весільне товариство. І спершу несміливо, а потім усе

голосніше заговорили гості, по мірі того, як староста до них підходив і потрошечки наливав у чарку. Довго не припрошували, бо чарок на всіх не вистарчало, тому гість вставав, чогось файного бажав молодим, перехилив чарчину та передавав назад старості. А той наливав знову і підносив уже іншому гостю. Жінки переважно відмовлялися чи ледь пригублювали, а чоловіки тим часом статечно закушували. А староста все йшов і йшов далі вздовж столу, наливав той невеличкий наперсточок і припрошував, і приговорював до кожного гостя по-іншому, бо кожному міг знайти якісь особливі слова – він не перший раз старостив по весіллях, та й усіх односельців знав переважно іще змалечку.

І от десь як стрик Андрій порівнявся із серединою стола, де сиділи молоді, у тому кутку, звідки він починав пригощати, уже заспівали. Веселої, весільної! А гості, до яких ще не дійшла чарка, піджартувували над старостою:

– Та не говоріть уже так багато, пане старосто! Швидше наливайте, бо ми теж уже хочемо співати!

Було цілування і молодих, і дружок з дружбами, і навіть старости із старостіною. Цьоця Рузя ледь вирвалася із обіймів стрика Андрія – він на людях і пожартувати, і погечувати любив. З молодості такий був, казав, що у батька вдався.

Потрохи усі розвеселилися, а що староста свою роботу знав добре, то й пісні звучали дедалі частіше і голосніше, а за якийсь час в снігах заграв баян і скрипка, ще й басовито вдарив весільний бубон – то сусід Ілько зі своїми внуками вшкварили польку. І почалося – місця небагато, танцювати хочуть усі, штовхаються, крутячись у вузькому колі, сміються, перепрошуються і знову пускаються в танок. Ставало гаряче і весело. А музика грала, а пари танцювали – дедалі швидше і швидше! Старші молодиці тим часом допомагали господині – щось смачне і пахнуще носили із кухні до столу, а чоловіки неквапно понабивавши люльки, пахкотіли ними на ганку, стиха щось між собою обговорюючи. А поговорити було про що – часи тривожні і неспокійні, ніхто не знає нині, що завтра буде. Ночами хлопці із лісу в село навідуються, за теплими речами і харчами гінців присилають. А "ястребки" за ними полюють, висліджують. Та й певно ще інформаторів у селі мають, бо хлопці вже двічі ледь у засідку не потрапили, дивом врятувалися. Щастя, що місцевість добре знають – то й вдалося їм городами і потічками від енкаведистів відірватися. Пахкотіли чоловіки – хто люлькою, хто папіросою, цівками пускаючи дим у свіже зимне повітря – із гір вже тягнуло першими холодами.

А як вже трохи стемніло і весільна гостина була в самому розпалі, бо староста якраз вдруге усіх запросив до столу, двері на ганку рвучко відчинилися і на порозі стало двоє озброєних чоловіків:

– Приймайте гостей, цьотко Маріє!

Перший, високий і статний, із автоматом в руці усміхнувся білозубою посмішкою і Марія його відразу впізнала та обімліла – та то ж Стефчин Петро, що сотником у бандерівців. А вона ж просила Стефку і переказувала, щоби тільки не нині...

За столами притихли, а Петро, скинувши шапку, уже входив у сіни:

– Ми теж зачули музику і прийшли привітати молодят! А чи не раді нам? – і, закинувши автомата на плече, попрямував просто до молодих. А той другий, певно не з наших, бо Марія його не впізнала, так і залишився при дверях зі зброєю наготові.

– Та чого ж не раді? – врешті знайшлася Марія, – Заходьте, хлопці, гостями будете! Гей, Андрію, – то вже до старости, – клич хлопців за стіл і пригости з дороги.

А Петро вже тряс руку молодому і, вітаючи, гучно басив в притихлій хаті:

– Живіть щасливо до Золотого! І купу дітей наживайте – хай здорові ростуть на радість нам всім і неньці Україні! І на погибель ворогам нашим!

А потім, перехиливши чарчину, що підніс йому староста Андрій, вже тихіше завершив:

– Знаю, Михайле, що був би ти з нами, якби не був ранений. І теж знаю, що рана в тебе важка, до життя в лісі не надаєшся. Але нам і тут в селі такі люди, як ти, які пройшли фронт, дуже потрібні...

Він не встиг доказати – в сіни знадвору заскочив ще один озброєний чоловік і закричав:

– Петре, "стрибки"!

Петро підскочив до вікна, і вже знімаючи автомат із запобіжника, не дивлячись назад, кинув владно через плече:

– До бою!

Ті двоє враз зготували зброю, один став коло другого вікна, а один навів автомата на двері.

А за вікном, дорогою, що йшла повз їхню хату, йшло троє "ястребків", зі зброєю за плечима, веселих і мабуть п'яних, бо горланили на всю вулицю. Ось уже і у двір повертають... Та ні, то не "ястребки", то енкаведисти, по формі видно і погонах – з району приїхали певно.

В хаті запала мертва тиша. А Марія впала перед Петром на коліна:

– Христом Богом молю, Петре – не роби стрілянини тут! Прошу тебе, як дитину свою, я ж тебе змалечку знаю, і маму, і тата твого. Вивезуть же нас всіх на Сибір потім. А може і тут відразу розстріляють, і хату спалять. Не стріляй, Петре, не стріляй, благаю! Весілля ж нині...

– Пізно, цьотко Маріє, – зло блиснув оком Петро, – не встигнемо вже непомітно відійти, вони вже на подвір'ї...

– Петре, синку, молю тебе! Лізьте драбиною на горище і пересидіть там якийсь час. Я їх скоро спроваджу, горілки їм дам, – і взялася цілувати йому руки...

– Та що ви, цьотко, – вирвав від неї свою руку Петро, на мить завмер, але, глянувши на молодих, махнув своїм хлопцям рукою, – Догори!

По швидко приставленій драбині у сінях ті двоє, тримаючи зброю в руках, заскочили на горище, а потім і сам Петро за ними. Зупинився на мить на останньому щаблі, і красномовно підніс вказівний палець до вуст, наче просив чи наказував всім мовчати.

Ляду закрили, драбину забрали.

– Польку! – крикнув до музикантів стрик Андрій.

І саме враз із першим ударом бубна у сїни ввалилося троє непроханих гостей, уже добряче напідпитку.

– А што тут, мать, у вас так невесело? – загорланив перший із них до Марії, що стояла ні жива, ні мертва, немов із хреста знята.

– Песен не слишно, нікто не танцуєт – но ми то знаєм, што здєсь свадьбу іграют, нас не проведьош, – п'яно реготнув другий.

– Да, ми вот спеціально із району прїехали, а ви і не ради. А можєт бандеровцев ждьоєт? – осоловіло покрутив очима третій, взявши рукою за ремінь автомата і безуспішно пробуючи зняти його із плеча.

– Да брось ти, Вася! Не пугай молодожонов, парєнь воєвал, я вчєра єво дело смотрел, он медаль за храбрость получил! – притримав третього той перший, мабуть за старшого в них був.

І вже, повернувшись до Марії, майже скомандував:

– Ну што, угощай, мать! Водкі налей!

– Проходьте, проходьте, сїдайте за стіл, – заметушилась Марія. Відразу звільнили місце для непроханих гостей і ті, знявши зброю і затиснувши її між колін, сїли на лавку навпроти молодят. Староста налив чарчину і підніс старшому.

– Да што ти мнє суйош – кружку давай, да полную лей!– зареготав старший.

Дали горня, налили повне.

– Ну, живіте дружно, – ото все, що й сказав, дивлячись на молодих, – і смотріте мнє, – та й випив залпом.

За мить і другий випив горня, а третій своє не подужав, мабуть найбільш п'яний із них був.

– Слабак ти, Вася, позоріш только нас, – старший забрав у нього горня, допив і скомандував, – а сьчас танцевать!

Третій, той що осоловілий, тримав їхні автомати, а перші двоє пішли навприсядки, не дуже попадаючи в ритм польки.

– Яблочко давай! – закричав старший до музик, а що вони не вмїли, то грубо вилаявся та й махнув рукою, – пускай будєт полька! Іді ко мнє,

красавиця, – ухопив за руку сусідську Оленку, – ти сьогодні будеш моєї баришней! Та й навалився усім тілом на неї, бо добре стояти на ногах уже не міг – горілка робила своє!

– Та що ви, пане, – збіліла мати Оленки, – відпустіть її, вона ж іще дитя!

– Нічево, нічево, уже вполне взрослая, – заіржав на кутні той другий, віддихуючись від швидкого танцю. І уже до дівчини: – Пайдьош с нами севодня, дорогу покажеш, ми не обідім, не бойся.

Оленка вмить стала білішою за вельон молодої, аж кінчики пальців захололи.

– Пайдьош, пайдьош, – похитливо зазубоскалили третій.

Вони не зауважили, як дебелий парубок Роман, що був заручений з Оленкою, змінився в лиці і, міцно стиснувши кулаки, рушив до п'яної трійці. Але староста Андрій те побачив і випередив його.

– Та вона ж слаба, – зашепотів він на вухо старшому.

– Што значіт слаба? – п'яно вирячився той.

– Больная вона, прошу пана. Короста у неї, – вже голосніше, так щоб і другий почув, продовжував староста.

– Короста? Ето плохо. Брось ти ейо, Федя, брось, я тебе говорю – оні тут все больниє. Ідьом лучше с Васей водку пить, – і пішли знову вмошуватися за стіл на свої місця.

А музика у сінях грала, і гості танцювали. А староста так щедро підливав енкаведистам горілки, що за хвилин двадцять вони уже ледве ворушили язиками, і їхній старший у якийсь момент просвітління свідомості пробелькотів до Марії:

– Ти вот што, мать – дай нам водкі на дорожку і ми пойдьом...

– Добре, пане, добре! – Марія ладна була усе віддати, аби вони лише забралися із хати, – ось беріть клунок, я вам усе там приготувала, – і горілочка є, і закусити буде чим.

Із величезними зусиллями ледве піднялися з-за столу, дали зброю в оберемоктому третьому нести, але про клунок не забули.

– Смотріте мнє! – чи то прощаючись, чи погрожуючи комусь на прощання помахав кулаком старший і п'янюща трійця, похитуючись, сміючись і лаючись рушила в темінь ночі.

– Слава ж Тобі Господи, слава Тобі! – ледь чутно губами шепотіла Марія.

Ще якийсь час грала музика, а потім швидко приставили драбину до горища, і звідти спустилися сотник Петро із товаришами, тримаючи зброю напоготові.

– Дякую тобі, Петре, синочку, дякую тобі! – раптом рясно залилася сльозами Марія, чи то з того неймовірного нервового напруження, чи з величезного страху, чи з тої несамовитої радості, що все минулося.

Петро обійняв її, глянув на рано зморщене від важкого життя лице, мовчки витер із нього сльози:

– Заспокойтеся, цьотко. Знайте, то я лише заради вас так зробив, і заради ваших молодят... Бувайте здорові!

І поцілував її в мозолясту спрацьовану руку. А потім уже досвоїх:

– Ходімо, хлопці.

– Та як же так, Петре, та сядьте ще хоч на хвилиночку за стіл, та ви ж для нас... А що ми для вас можемо... Не знаю, як дякувати тобі... Я ось тут вам в ліс пакунок наготувала – хай і там хлопці весільного спробують.

– Дякую, цьотко Маріє. Але нам вже пора.

І на прощання, уже звертаючись до молодих:

– А що мені дякувати? Лишайтеся з Богом та живіть щасливо! І, якщо буде син, Петром назовіть.

Вклонився у пояс і, уже ступаючи за поріг, пообіцяв:

– А ми до вас на Золоте весілля прийдемо!

І за мить троє розчинилися в темноті.

– Живи довго, Петре! – беззвучно прошепотіла Марія одними губами, – живи довго!

А потім знову заграла музика, і вдарив бубон, і молодь танцювала уже вільно та розкуто, і співалося голосніше й не так уже журливо. І молоді цілувалися, і староста Андрій підносив по черзі гостям чарчину – на то і весілля! І так до самої півночі тривала гостина. Лиш гори, що обступили село, і темний ліс довкола зі здивуванням прислухалися до запальної музики і співів та дивувалися, чому у тій одній хаті так довго і ясно світиться у всіх вікнах.

... Недаремно Марія молилася перед іконою Пречистої – все обійшлося добре, ніхто не доніс енкаведистам, нікого не забрали до Сибіру. А вона в молитвах все дякувала і згадувала Петра – най живе довго!

Та не вийшло довго, не так сталося... І не прийде Петро із побратимами на Золоте весілля до її Михайла, не прийде. Десь за місяць по весіллі була в лісі облава, чути було стрілянину, а потім на підводі "ястребки" з енкаведистами привезли чотирьох убитих. А серед них Петро. І ті двоє, що були тоді з ним. Енкаведисти страшно ляляся:

– Вот сволочі, десятерих наших уложили.

Потім усе село скликали на впізнання – ніхто ні Петра, ні тих двох не впізнав. І навіть Стефка, мати Петрова, із закам'янілим лицем похитала головою: – Не знаю...

А ще за рік у молодят народився син. Петром назвали.

**Іван ГЕНТОШ,
член Спілки письменників України,
родина якого переселена з села Коростенко**

Усе своє свідоме життя Марія Степанівна Блестів (з дому Драгуш) пов'язує з містом Миколаєвом. Народившись в мальовничому карпатському селі Телешниця Ошварова, вона маленькою через примусове переселення разом з батьками покинула рідний край у 1951 році.

Родина, пройшовши випробування часом, розлукою, опинилася у Миколаєві й, зрозумівши, що повернутися до своєї малої Батьківщини не вдасться, почала облаштовувати своє життя далеко від отчого дому.

Марія Степанівна 38 років пропрацювала на державній службі, в останні роки очолювала службу в справах дітей Миколаївської райдержадміністрації, опікуючись сім'ями, що опинилися в складних життєвих обставинах, допомагала розв'язувати їхні проблемні питання, завжди відстоювала інтереси дітей.

Віктор КОЗОГЛОДЮК

РОДИНА З ТЕЛЕШНИЦІ ОШВАРОВОЇ

Відколи у «Громаді» з'явилися статті зі спогадами про події примусового переселення українців із їх прабатьківських земель, що відійшли після війни до Польщі, і собі захотілося поділитися пережитим нашою родиною, яка походить із села Телешниця Ошварова, розташованого тепер у Польщі, за 13 кілометрів від кордону. Через село, оточене горами, вкритими зеленими лісами, протікає річка Сян, яка несе свої води аж в Чорне море.

Мої батьки Степан (06.01.1925 р.н.) та Емілія Драгуш (14.02.1923 р.н.), у дівоцтві Герушевич. Обоє народилися і виросли в цьому селі. Походили вони з господарських родин, що мали по декілька гектарів землі, корови, коні, необхідний для роботи сільськогосподарський реманент. Попри те, що обоє виховувалися в багатодітних сім'ях, здобули початкову освіту. У татових батьків було восьмеро дітей: Іван, Степан (мій тато) Михайло, Юзефа, Тадей, Стефанія, Яків і Ангеліна, а в маминих

– семеро: Емілія (моя мама), Ярослава, Марія, Михайло, а троє дітей (Юзефа, Іванко, Юрик) померли малими і там поховані. На жаль, зараз ні цвинтаря, ні могил не збереглося. Після примусового переселення не було кому доглядати за місцем спочинку наших рідних та близьких, а час робив свою справу...

Не збереглася і дерев'яна церква Різдва Пресвятої Богородиці, збудована у 1826 році. Її спалили після того, як українські сім'ї покинули село.

Родини наших батьків, як і десятки інших, у міжвоєнний період жили, як кажуть, з праці рук: обробляли власні поля, заготовляли деревину в лісі, розводили худобу. В 1939 році, коли почалася Друга Світова війна, в розміреному житті горян сталися зміни. Спочатку представники радянської влади запроваджували нові порядки, які супроводжувалися переслідуванням всього українського, арештами та ув'язненнями. А в 1941 році їм на заміну прийшли порядки нових окупантів – німців, які захопили ці землі. Жителі села їх відчули на собі, бо майже з кожної хати когось забрали на примусові роботи в Німеччину. В 1942 році така ж доля не оминула і мого тата, який у сімнадцятирічному віці пішов працювати на завод із ремонту електромоторів, що знаходився в Берліні. Довгих три роки довелося йому працювати у Німеччині.

*Степан та Емілія Драгуші
з внучкою Оксаною.*

У 1945 році повернувся додому. Через деякий час зустрів молоду красиву дівчину Емілію, яка була з долішнього кінця села (тато - з горішнього). Позналилися вони на вечорницях, що організувала молодь на вихідних. Саме на таких забавах молоді хлопці та дівчата знайомилися, зустрічалися певний час, а потім й одружувалися.

У 1946 році мої батьки Степан та Емілія побралися, взяли шлюб у церкві і справивши гучне як на той час весілля. А вже 2 вересня 1947 року в молодій сім'ї народилася дочка Євгенія - моя старша сестра, а в серпні 1950 року з'явилася на світ і я. У селі наша сім'я проживала недовго, бо тато влаштувався в забійний цех у Нижніх Устріках, де працювала уже сім'я Гентошів, і забрав маму з дітьми у місто. Працюючи забійником, тато став добрим спеціалістом із виготовлення м'ясних виробів, чим займався впродовж усього життя. Мама виховувала двох дітей, а вечорами працювала прибиральницею в магазині.

Проте і в Нижніх Устріках не довелося довго затриматися. Спокійне життя враз закінчилося після підписання договору «Про обмін ділянками державних територій» між Радянським Союзом та Польщею. Починаючи з лютого 1957 року в нижніх Устріках агітатори пропонували місцевим мешканцям добровільно переїжджати на схід та на південь України, вихваляючи колгоспне життя. Але охочих покинути рідний край не було. Навпаки, люди навіть не хотіли слухати про переселення. Були непоодинокі випадки, коли люди від переживання помирали і навіть залишалися на своїй землі.

Батько Степан Драгуш, Михайло Стефанів, Юзик Карич.

На час примусового переселення моїй сестрі Євгенії було 5 років, мені - два роки, а батьки чекали на третю дитину. Великим випробуванням для нашої сім'ї стало те, що тата було направлено на Донбас працювати в шахті, а мама з маленькими діточками і родичами опинилася на Одещині в селі Будьоновка (тепер Новоукраїнка), що в Роздільнянському районі. Поселили їх в землянці, де не було ні світла, ні ліжок. Спали на нарах із дошок, а щоб приготувати їжу, палили змішаними з соломою сухими кізяками.

Переселенців з Карпат Одещина зустріла великою спекою, а ще кусючими комарами, від яких люди почали хворіти на малярію. Серед них була і моя бабуся Катерина Герушевич, яка дуже важко перенесла цю хворобу. Незвичні кліматичні умови, переживання, туга за рідним краєм відбилися на здоров'ї кожної людини.

В таких умовах 14 лютого 1952 року народився мій брат Степан. Моя мама з трьома дітьми проживала разом з братом Михайлом та сестрою Марією, які ще не були одружені. Щоби якось вижити, купили корову, яка стала для нашої родини справжньою годувальницею.

Тато працював на Донбасі в шахті близько двох років. Важка робота, недоїдання підірвали його здоров'я і він мало не загинув. Після

Бабуся Катерина Герушевич з правнуком Ростиславом.

Емілія Драгуш (на фото справа) тримає на руках сина Степана, в центрі - доньки Євгенія (сидить), Марія. Зліва Ярослава Гентош з донькою Іриною.

одужання тато звернувся з листом до Василя і Юзика Каричів, з якими підтримував зв'язок, щоби йому допомогли переїхати у місто Миколаїв, куди вони були переселені, знайти роботу і житло, щоб згодом забрати з Одещини свою родину. Треба визнати, що переселенці дуже допомагали один одному в тяжкі часи і трималися разом – це допомогло виживати. З допомогою братів Керичів тато приїхав у Миколаїв і влаштувався на роботу в Миколаївську заготконтору заготівельником, а тоді почав шукати квартиру, щоби забрати дружину з дітьми та своїх батьків. Йому це вдалося, бо миколаївчани завжди з розумінням ставилися до переселенських родин. Такою чуйною виявилася і родина Сеніків, яка мешкала на Болоні, була віруючою і з любов'ю та співчуттям надала нам кімнату для проживання. Але тато продовжував шукати по району притулку для своїх батьків. Із часом сільська рада Демні поселила сім'ю Юрія і Марії Драгушів з дітьми в старенькій хатині. А два татові брати Іван, Михайло і сестра Юзефа залишилися на Одещині. Батькам мами, які також приїхали зі сходу, дали у Миколаєві однокімнатну квартиру по вулиці Загуменній, в будинку, де мешкала сім'я Полідовичів, яка була виселена у Сибір.

Я часто задумуюсь над тим, чому тодішня влада принесла людям стільки страждань, адже вони віками жили на своїй Землі, любили рідний край, шанували традиції, підтримували родинні зв'язки, берегли

Коліжанки по житті - Ганна Карич, Марія Стефанів, Емілія Драгуш.

історію і за чиєюсь командою змушені були з цим попрощатися і роками поневірятися по світу. Сьогодні я розумію, що кремлівська влада ніколи не переймалася долею народів, яких поневолили, а завжди керувалася і керується своїми імперськими амбіціями.

У 1955 році нашій сім'ї виділили земельну ділянку для будівництва власної хати, яку ми зводили майже десять років. у цей час, 15 березня 1960 року, народився брат Ярослав. Тато працював забійником на бойні, а згодом став її завідувачем. Мама виховувала дітей, поралася по дому і допомагала татові. Життя наше, дякуючи Богу, почало налагоджуватися. Й інші переселенські родини, що проживали у Миколаєві, досягнули покращення своєї долі, бо завжди жили з вірою в Бога, були працьовитими і шанобливими до інших. З того часу і досі ми живемо у Миколаєві, де навчалися, здобували освіту, одружувалися, будували власні будинки, народжували дітей і діждались онуків та правнуків.

Моя сестра Євгенія вийшла заміж за Михайла Гнатіва, з яким виховувала сина Олега і доньку Наталю. Працювала в Миколаївському хлібокомбінаті. Цього року, дасть Бог дочекати, їй виповниться 75 років.

Брат Степан поєднав свою долю з Галиною Хар, з якою виховують двох синів Ігоря та Юрія. Працював керівником заготконтори.

Брат Ярослав одружився з Олександрою Фіялкович, з якою народили і виховали двох дітей – Степана та Олю.

Я вийшла заміж за Михайла Блистіва, в якого подібна доля, бо його родина була виселена з прикордонного села Хітар, що на Турківщині, до тодішнього Забузького, а тепер Сокальського району, який утворився на території, що входила до 1951 року до складу Люблінського воєводства. Виховали з ним доньку Оксану. Батьки наші прожили довгий вік і поховані в Миколаєві, де спочивають і батьки моєї мами. Татові батьки мешкали до кінця життя у Демні, де і поховані, а інші родичі знайшли свій спочинок на Одещині.

Коли відкрили кордони між Україною і Польщею, ми зі своїми сім'ями відвідали прабатьківські землі і тоді усвідомили, чому упродовж свого життя наші батьки та родичі так тужили за рідними домівками і ніяк не могли змиритися з долею переселенців. Вони не діждали від держави визнання, не добилися історичної справедливості, але завжди були переконані, що з ними вчинили несправедливо.

Віриться, що прийде час і буде прийнятий Закон про визнання примусового переселення 1944-1951 років депортацією.

Марія Блистів (з дому Драгуш)

РОЗДУМИ ПРО НАБОЛІЛЕ

Матеріали про долі українців, які змушені були залишити свої рідні домівки, нажите віками родинне майно, святині-церкви, цвинтарі, на яких спочили рідні та близькі, прабатьківський край, який не всім вдалося ще хоч раз за життя відвідати, надходять від безпосередніх учасників депортації з території повоєнної Польщі 1944-1951 років та їх нащадків.

І ось, в останню суботу, одержавши чергові спогади від переселенської родини, я проходив через ринок у місті Миколаєві й випадково почув розмову жінки, яка обурювалася тим, що в нашому часописі одна за одною друкуються статті про переселенські долі. Думав спочатку пройти і не звертати увагу на почуте, але наступні слова змусили зупинитися: «Ну що вони, як ми їх називаємо, бойки, пережили? Приїхали в наше село, поселилися в хати, які їм надали, та стали жити. Чому залишили свої домівки, чому не боронили землю, а приїхали на нашу? А ще фотокартки виставляють, діляться спогадами». Чоловік, з яким велася ця розмова, пробував щось пояснити жінці, але вона продовжувала своє, що хотіла б у газеті читати статті з кулінарної чи сільськогосподарської тематики, про що говорила з редакторкою, а тут, бачите, ці історії... Чоловік ще раз спробував пояснити, що зараз є достатньо багато видань, в яких друкуються статті, поради з найрізноманітнішими рубриками, що цікавлять читачів. «То хай такі статті будуть і в нашій газеті, а не ці спогади», - стояла на своєму співрозмовниця. Почувши останні слова, я запитав: «А що такого поганого Вам зробили переселенці, що упродовж багатьох десятиліть тримаєте на них злобу?». Адже їхня доля насправді складна і в більшості випадків трагічна, бо пов'язана з насиллям, убивствами і грабунками. І ніколи б з власної волі українці не покинули прабатьківські землі Холмщини, Лемківщини, Надсяння, Любачівщини, Підляшшя, Західної Бойківщини, де вони віками проживали, творили історію, берегли традиції, звичаї, обряди й, звичайно, ставали на захист свого краю від ворогів, які століттями прагнули поневолити наш народ, посяяти між нами неприязнь, ворожнечу і досі не покидають цих намірів. Тисячі українців Закерзоння віддали життя, боронячи рідну землю, значна частина з тих, хто залишився в живих, опинилася в сибірських таборах, частині вдалося перебратися на захід.

Мої слова дещо стримали жінку, яка на поставлене запитання не змогла дати якоїсь змістовної відповіді, аргументуючи свою позицію тим, що колись давно переселенці, які поселилися в селі, в хаті людей, яких вивезли в Сибір, не давали набирати води з криниці, якої не копали, сусідам, що мешкали поруч. «Звичайно, прикрий випадок, - погодився я. - Але він поодинокий у стосунках, який трапляється і нині між сусідами, що посварилися».

У переважній більшості місцеве населення Львівщини, Тернопільщини, Івано-Франківщини, Волині, Рівненщини, Одещини, Миколаївщини, Херсонщини та Донеччини, куди примусово переселялись українські родини із земель, що відійшли до Польщі, знаходило з ними порозуміння, висловлювало співчуття і сьогодні чує слова вдячності від лемків, бойків, надсянців, холмщаків, любачівців, що знайшли свою другу малу Батьківщину далеко від отчого дому.

Уже ніяковіючи, дізнавшись, що перед нею той, хто збирає і дає до друку матеріали про пережиті переселенцями події, зізналася в не менш драматичній життєвій історії її родини, яку нема кому описати.

Я зрозумів, що моя співрозмовниця, як і більшість читачів, не знає правдивої історії про депортацію 1944-1951 років, про причини та наслідки її проведення, про сотні тисяч людей з покаліченими долями та незагоєними у серцях ранами. Про це необхідно говорити, писати, ділитися, щоб усвідомити, що не слід один одному доводити, хто з нас більше пережив, натерпівся, вистраждав, а збагнути, що причиною всіх наших бід була і залишається імперська політика північного сусіда, який і сьогодні загрожує нашій незалежній державі, намагається її розхитати із середини.

Цього року, 15 лютого, минає уже 71 рік з часу проведення останнього етапу депортації, 28 квітня – 75 років від початку операції «Вісла», а 9 вересня - 78 років від підписання угоди між комуністичними режимами Польщі та СРСР «Про евакуацію українського населення з території Польщі і польського населення з території УРСР», що послужила початком депортації понад пів мільйона українців. Усі ці події – ланки одного злочинного ланцюга, яким намагалися тримати наш народ правителі з Москви.

У липні 2021 року члени «Суспільно-культурного товариства «Устріки»», відзначаючи 70-річчя початку останньої депортації, провели науково-практичну конференцію «Загублена мала Бать-

ківщина», на якій було використано узагальнену таблицю з вказаними чотирма депортаційними етапами, яку подаю у цій статті.

Розмова з жінкою, котра на початках висловлювала своє негативне ставлення до переселенців, завершилася взаємним порозумінням. А коли я наголосив, що в попередньому номері газети «Громада» залишилося місце і для статті про переселенську долю, і для статті з кулінарними цікавинками, вона зізналась, що ще її не читала.

Побажавши одне одному міцного здоров'я, гарного проведення Різдвяних свят, зійшлися на думці, що сьогодні нам, як ніколи, потрібні взаєморозуміння, єдність і правдива інформація про пережите, щоб ніколи не допустити повторення цих трагічних сторінок в історії нашого народу.

**Голова
громадської організації
«Суспільно-культурне
товариство «Устріки»»
Віктор КОЗОГЛОДУК**

Одним із основних статутних завдань громадської організації «Суспільно-культурне товариство «Устріки» є збереження історичної правди про примусове переселення українців з прабатьківських земель, що відійшли до Польщі в повоєнний період

Звичайно, що найбільш цінними і переконливими є спогади безпосередніх учасників цих подій, але їх з кожним роком стає менше і менше. Тому в товаристві з перших днів його заснування значна увага приділяється залученню до його діяльності молоді-нащадків тих, хто пережив депортацію 1944-1951 років, які прагнуть глибше вивчити свій родовід, зібрати спогади рідних, світлини минулих років, що дозволяє зберегти в пам'яті образи найрідніших людей, яких уже нема серед нас.

Наталія Здебська записала ще за життя спогади своєї бабусі Мирослави Костко, доповнила їх цікавими фактами, що розповіла бабусина сестра Ірина Кузів, та зібраними в архіві матеріалами про родину.

Віктор КОЗОГЛОДЮК

ЗБЕРЕГТИ ПАМ'ЯТЬ

Моя бабуся – Мирослава Андріївна Костко (Баран), народилася у 1936 році у м. Нижні Устріки Дрогобицької області у сім'ї Андрія Барана та Анастасії з роду Гентош. Бабуся згадувала, що це було гарне містечко, оточене горами, з церквою, школою, багатьма, як на той час, магазинами та крамничками. Сім'я моєї бабусі жила на околицях міста, на березі річки Стрвяж, яка бере свій початок у сусідньому селі Стрвяжик та впадає у річку Дністер.

У сім'ї Андрія та Анастасії було четверо дітей: Мирослава (моя бабуся, 1936 р.н.), Ірина (1940 р.н.), Орест (1945 р.н.) та Надія (1950 р.н.). Обоє батьків бабусі походили з міста Нижні Устріки. Мій прадідусь Андрій Баран народився у 1908 р. у сім'ї Василя Барана та Марії з роду Хлиста (про що свідчить запис у метричній книзі про народження парафіян міста Нижні Устріки за 1881-1909 рр., яка знаходиться в Центральному державному історичному архіві України, м. Львів, Ф. №201, оп. 4а, справа №7300). Прадідусь працював на пилорамах в Нижніх Устріках. Як згадувала бабуся, у її батька був старший брат Микола, який після смерті дружини емігрував у США.

У метричних книгах про народження парафіян міста Нижні Устріки мені вдалось відшукати інформацію ще про трьох дітей Василя та Марії Баранів: Івана, Анну-Марію (обоє померли в однорічному віці), та Петра, який помер у двадцятирічному віці.

Прабабуся Анастасія Баран (з роду Гентош) народилася у 1912 р. у сім'ї Федора Гентоша (по-вуличному Каганишин) та Анни (з роду Протиняк). У Федора та Анни було десятеро дітей: Марія, Катерина, Михайло, Теодора, Дмитро, Іван, Йосиф, Анастасія (моя прабабуся), Микола та Андрій. Найстарша з-поміж дітей – Марія – емігрувала у США, Дмитро – в Канаду (ще до початку Другої світової війни), Теодора вийшла заміж та переїхала у Мостиський район Дрогобицької області, двоє синів Андрій та Іван оселилися в Польщі, Катерина та Йосиф жили та померли у Нижніх Устріках. Зі спогадів рідної сестри моєї бабусі Ірини, вуйко Йосиф був похований на цвинтарі у Нижніх Устріках, біля каплички, неподалік могили Січових Стрільців. Загалом у метричних книгах мені вдалось віднайти дані про своїх прапрапрадідусів і прапрапрабабусь та дослідити родовід до шостого покоління.

*Анастасія та Андрій
Барани, м. Нижні
Устріки, 1930 рр.*

*Сім'я Баран з сусідами перед виїздом
з Нижніх Устрік, 1951 р. (крайня зліва
у верхньому ряді Мирослава Костко,
четверта зліва у нижньому ряді
Ірина Кузів).*

У Нижніх Устріках пройшло дитинство моєї бабусі Мирослави, її сестри Ірини, котрі, як і більшість дітей містечка, відвідували своєрідний український дитячий садочок, що мав назву «захоронка». Таким садочком опікувались сестри-монахині, котрі займалися християнським та патріотичним вихованням дітей дошкільного віку. Збереглися фотокартки моєї бабусі та її сестри Ірини, зроблені під час відвідування «захоронки». Потім було навчання в школі Нижніх Устрік, де бабуся Мирослава закінчила сьомий клас, а сестра Ірина – п'ятий.

1951 рік – це рік, який назавжди змінив долю моєї бабусі. У 1951 році влада офіційно оголосила про примусове переселення усіх жителів Нижньо-Устріцького району Дрогобицької області в південно-східні області УРСР: Херсонську, Миколаївську, Одеську та Донецьку. Моїй бабусі тоді було 15 років, а наймолодшій сестрі Надії виповнився 1 рік. Як згадує сестра моєї бабусі Ірина, спочатку серед людей поширювалися лише чутки, що їх мають виселяти. Вже після 15 лютого 1951 року, коли між СРСР та Польщею було підписано договір «Про обмін ділянками державних територій», влада офіційно повідомила про переселення, яке мало завершитись у піврічний термін.

Щоб не переселятись у визначену владою місцевість, прадідуся Андрій Баран погодився разом з сім'єю виїхати у м. Миколаїв Львівської області, де велось будівництво цементного заводу, агітатори від якого якраз тоді були у Нижніх Устріках і пропонували роботу, не гарантуючи житла.

Сім'я Баран, с. Устя, 1950-ті рр.

*Орест Баран,
Мирослава Костко,
Ірина Кузів,
Надія Максимішин,
2010 р.*

Рідну хату, яку прадідусь збудував після війни, потрібно було залишати. Держава оцінила будинок на мінімальну суму – близько 4000 карбованців. Ці гроші потім швидко розійшлися на чужині. З собою дозволяли брати будь-яке майно, що було в хаті, худобу, живність. Прабабуся Анастасія привезла з Нижніх Устрік два образи, які зберігаються у нашій родині й досі, швейну машинку (прабабуся була вмілою кравчиною, шила одяг для себе та дітей), спальний гарнітур та інші речі. Хату потрібно було залишити в повному порядку, віддавши ключі від неї в міську раду.

Бабуся згадувала, що спершу вони навіть до кінця не усвідомлювали та не могли повірити, що покидають рідну домівку. Прадідусь говорив, що вони обов'язково повернуться. Він навіть закопав за хатою нові труби, щоб не пропали, бо лишень повернуться, потрібно буде встановити їх. Бабуся згадувала, що тоді, коли від них забрали ключі від рідної домівки, вони зрозуміли - назад дороги немає.

Сім'я моєї бабусі була виселена з Нижніх Устрік 20 серпня 1951 року. У день від'їзду видавали переселенський квиток, підйомні гроші голові сім'ї. У бабусі збереглось фото її сім'ї та сусідів, яке вони зробили на згадку, коли виїжджали з Нижніх Устрік. «Коли почалось переселення, на вокзалі міста було чути плач і лемент людей, доведених до розпачу, і рев худоби», – згадує сестра моєї бабусі Ірина. Їхня сім'я (двоє батьків та четверо дітей) разом ще з іншими переселенцями три доби із зупинками їхали у м. Миколаїв в одному товарному вагоні разом із худобою. З рідних разом з ними був переселений вуйко Михайло Гентош, рідний брат прабабусі Анастасії, зі своєю сім'єю, тоді як іншого брата, вуйка Миколу Гентоша, котрий працював на залізниці, виселили в останню чергу (він виїхав у м. Червоноград Львівської області). На той час батьки Андрія та Анастасії Баранів уже померли.

Спочатку сім'я три доби жила на вокзалі у Миколаєві. Сестра моєї бабусі Ірина згадує: «Коли з дітьми ми йшли в приміщення вокзалу, щоб зігрітись і сховатись від дощу, нас виганяли. На вокзалі було кілька сімей з дітьми. Ми варили чай на металічній кухоньці, яку спеціально зробив вдома тато (був майстер на всі руки). Чоловіки їздили по селах, шукали житло». Одна жінка на вокзалі настирливо просила прабабусю, щоб та продала їй два образи, які вона привезла з Нижніх Устрік. Прабабця категорично відмовилась.

На свято Успіння Пресвятої Богородиці 28 серпня 1951 року сім'я бабусі поселилась в селі Устя у напівзруйнованій хаті, господарів

якої вивезли в Сибір. В одній (прохідній) кімнаті жила сім'я бабці, в іншій – вуйко Михайло Гентош з сім'єю. Прадідусь Андрій пішов на роботу в будівельне управління. Разом їм вдалось підремонтувати будинок, який був в аварійному стані. Бабуся пішла навчатись у школу в місті Миколаєві, сестра Ірина з братом Орестом – до школи в селі Устя. Після переселення в Усті опинилися ще дві сім'ї з Нижньо-Устріцького району – родини Загороднічок та Допілки.

Через рік сільська рада Устя повідомила, що будинок, у якому поселилась сім'я моєї бабусі, потрібно залишити, оскільки там планували розмістити медпункт. І знову потрібно було шукати інше житло. Наступний рік вони винаймали одну кімнату в односельців – сім'ї Здебських, а ще через рік – вже цілий будинок в сім'ї Самотос (з цієї родини походить відомий скульптор, професор Іван Самотос).

Через 7 років після переселення у 50-річному віці помер прадід Андрій, залишивши прабабусю з чотирма дітьми в чужому будинку. Прабабуся пішла працювати у колгосп. За підтримки сусідів та односельців вона наважилась на будівництва власної хати. Односельці допомагали будувати хату, в якій прабабця Анастасія прожила ще тридцять років після смерті свого чоловіка та померла у 1988 році.

Захоронка в Нижніх Устріках, 1940 рр. (справа від монахині - Мирослава Костко, н'ята справа у нижньому ряді - Ірина Кузів).

Моя бабуся закінчила бухгалтерські курси у Стрийському училищі і все життя працювала бухгалтером у будівельному управлінні. Бабуся Мирослава вийшла заміж за односельця Миколу Костка, з якими виховали двох доньок Оксану та Богдану. У 1987 році моя бабуся стала вдовою, прожила двадцять чотири роки без чоловіка і померла, не доживши декілька місяців до свого 75-ліття.

Сестра моєї бабусі Ірина навчалася у Стрийському медичному училищі, 25 років працювала медсестрою у Миколаївській лікарні, а потім - фельдшером. Ірина Баран вийшла заміж за односельця Михайла Кузіва, сина політв'язня, з яким виховали трьох синів Олега, Андрія та Остапа, збудували хату в Миколаєві, де й проживають зараз.

Брат моєї бабусі Орест навчався у Стрийському училищі на столяра, одружився також з односелицею Розалією Галан, з якою виховали двох дітей Андрія та Зоряну. Орест Баран усе життя прожив в Усті, де й помер на 72-му році життя.

Наймолодша сестра моєї бабусі Надія закінчила бухгалтерські курси, заочно навчалася у Львівському державному університеті ім. І. Франка, працювала старшим економістом, а потім - головним бухгалтером. Надія Баран вийшла заміж за Василя Максимишина, вже у 39 років стала вдовою та виховала двох синів Романа та Андрія. Після одруження Надія переїхала у Брюховичі, де проживає зараз.

Вже за час Незалежності України моїй бабусі, її сестрам Ірині та Надії (разом уже з дітьми та онуками) кілька разів вдалося побувати у рідному місті – тепер вже польських Устшиках Дольних. У будинку, в якому колись жила сім'я моєї бабусі, мешкала полька. Хата та подвір'я без господаря занепали, бо жінка проживала там сама. Однак ще росли ті яблуні, що посадив прадідусь, та збереглася криниця. Останнього разу, коли ми приїжджали в Нижні Устріки, рідну хату вже знесли. Але побувавши на прабатьківській землі, ми - діти і онуки тих, кого було примусово виселено з рідного краю, відчули біль їхньої втрати і зрозуміли наскільки важливо зберегти пам'ять про малу батьківщину наших бабусь та дідусів.

Наталія Здебська

(Зі спогадів моєї бабусі Мирослави Андріївни Костко, а також її сестри Ірини Андріївни Кузів, котра 29 січня відзначатиме свій 82-й День народження).

МИНУВШИНА НА ДНІ ОЗЕРА

Карпатські Besкиди простягнулися на 150 кілометрів територією України, Польщі та Словаччини. Найвищою вершиною східної частини Besкидів є гора Пікуй (1408 м), а західної - гора Тарниця (1346 м) в Бещадському національному парку, що знаходиться у Польщі. Саме в цьому мальовничому куточку землі на висоті 420 метрів над рівнем моря розташоване Солинське озеро – найбільше штучне водосховище, яке поляки називають Бещадським морем, площа якого близько 2200 гектарів, берегова лінія простягнулася на 166 кілометрів.

Уже понад двадцять років члени товариства «Устріки» не оминають можливості щоразу, приїжджаючи на рідні терени, відвідати цю місцевість, де після війни в селах на лівому та правому берегах Сяну проживали в переважній більшості українські родини. На їх долі випали випробування не одного, а кількох етапів примусового переселення. У 1946 році мешканців лівобережних сіл Солини, Райського, Городка, Завозу, Лугів, Вовковиї, на підставі угоди від 1944 року між СРСР та Польщею про обмін населенням, було вислано з отчого дому, а в 1947 році в рамках операції «Вісла» - частина українського населення цього краю опинилася на північно-західних землях Польщі.

Жителів правобережних сіл Сокольного, Хрєвті, Тєлєшницї Сяної в 1951 році було вислано у степи Миколаївської та Одеської областей, де їм з боєм у серці довелося змиритися з переселенською долею, але не зректися свого роду, віри, традицій, звичаїв.

У кожного з читачів може виникнути запитання, а для чого було зривати з обжитих в горах домівок місцеве населення в повоєнний період? Щоб відповісти на нього, потрібно заглянути в історію на сто років назад, бо саме тоді, у 1921 році, професор Львівської політехніки Кароль Помяновський розробив перший проєкт будівництва греблі на річці Сян. Лише в середині тридцятих років почалися розвідувальні роботи в долині Сяну. Найзручнішим місцем для будівництва греблі було звуження долини під гирлом річки Солинки, що впадає в Сян, поблизу села Солина.

Друга світова війна відкинула реалізацію цього проєкту на десятиріччя. Після її закінчення між СРСР та Польщею було встановлено кордон по "лінії Керзона", а це не давало можливості для спорудження гідроелектростанції у Солині, бо село, як і кілька сусідніх на правобережжі, залишалось у складі УРСР.

Саме відповідно до договору між СРСР та Польщею «Про обмін ділянками державних територій» від 15 лютого 1951 року населені пункти в долині Сяну відійшли до Польщі, а людей примусово переселили.

Колишнє розмірене в буденних справах життя враз зупинилося. В осиротілих хатах уже не чулося розмов їх поважних господарів, дитячого сміху, колискових пісень щасливих матерів, бо вони під стукіт коліс поїзда, що віддалявся на схід, заливаючись сльозами, назавжди покидали рідний край, співаючи тужливу пісню, що збереглася досі:

*"Гори наші, гори, ліси між горами,
Скоро ми будемо прощатися з вами.
В горах ми родились, мали ми там жити,
Задумала влада людей вивозити.
Вони нас вивозять за моря і мряки,
Нашу рідну землю віддають полякам.
Вони нас вивозять, ми там жити будем
Та про рідний наш край нігди не забудем."*

До середини 50-х років минулого сторіччя ця земля збезлюднила. Переважна більшість українського населення опинилась на території УРСР, частина на північно-західних землях Польщі.

Польський уряд прийняв рішення про будівництво гідроелектростанції на річці Сян. У 1960 році розпочались земляні роботи та зведення фундаменту греблі, які були завершені у 1964 році. Протягом наступних років тривало спорудження будівлі та монтаж гідроелектростанції, які були завершені у 1969 році. Висота греблі - 82 метри, довжина - 664 метри, ширина - 12 метрів, максимальна глибина біля греблі - 60 метрів, а середня глибина водосховища - 25 метрів.

На березі озера створено рекреаційні відпочинкові центри, функціонує курортне містечко Полянчик. Щороку тут відпочивають сотні тисяч туристів. Здавалося, що на цьому можна було б і завершити свою

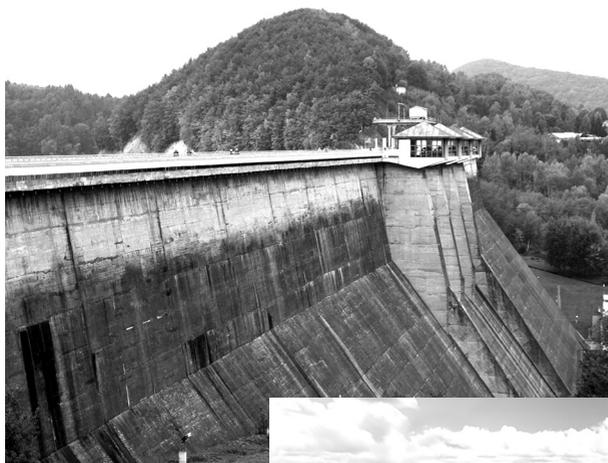

розповідь про Бещадське море, по якому влітку курсують екскурсійні кораблі, яхти, а люди із захопленням роблять фото, прогулюючись греблю, спостерігають за краєвидами неймовірної краси.

Однак не всі знають, що при заповненні резервуару водосховища села Солина, Телешниця Сянна, Городок, Соколе, Хревть, частина села Вовковія були затоплені. Хати, господарські будівлі, цвинтарі, церква в Хревті опинилися під водою. На дні озера - наша минувшина, яка залишилась у пам'яті вихідців із цих сіл та на старих світлинах, що збереглися і нині доступні кожному, хто хоче знати і берегти правду про ці події.

На жаль, не збереглися і наші церкви-святині в селах, що не були затоплені, але зруйновані після виселення українських родин. Не збереглися і місця спочинку тих, хто відійшов у вічність. Лиш поодинокі хрести на колишніх цвинтарях нагадують про минуле життя, змушують приїжджих зупинитися і в молитві схилити голови, вшановуючи пам'ять про рідних та близьких.

**Голова ГО «СКТ
« Устріки»» Віктор КОЗОГЛОДЮК**

Вони народилися в неспокійному 1939 році в селах Ясінь та Стрвяжик, що знаходились за кілька кілометрів одне від одного поблизу Нижніх Устрік, але зустрілися вперше у 1951 році в селі Демня, де проживали їхні родини, а вони навчалися в паралельних класах місцевої школи.

Проживши 83 роки, з яких - 60 разом, Володимир та Катерина Кухти завжди в розмові з любов'ю згадують рідну землю, яку 71 рік тому довелося покинути.

Пам'ятаю першу нашу спільну поїздку в Нижні Устріки двадцятирічної давності, коли побачив до сліз схвилюваних сивочолих Володимира та Катерину, які, відвідавши рідні села (тепер це вулиці містечка Устшики Дольні), ділилися своїми спогадами з дитинства. День, проведений на прабатьківській землі, щораз додавав їм сил та бажання повертатися до неї щорічно, адже це їхня мала Батьківщина.

Віктор КОЗОГЛОДЮК

ДОРИГ Є У СВІТІ БАГАТО, ТА СЕРЦЕ ВЕРТАЄ СЮДИ

Безперечно, для кожної людини наймилішим є її рідний край, те місце, де людина народжується, де проводить своє дитинство, де зустрічає свою юність, де кожен куточок є до болю дорогим та рідним.

Проте, іноді так складаються обставини, що люди (добровільно чи примусово) мусять покидати свої рідні терени, мандрувати в далекий і незвіданий край, на чужину. Але назавжди в душі та в серці залишається туга й сум за Батьківщиною, спогади, які завжди живуть десь у незвіданих глибинах пам'яті, біль, який не може втамувати навіть час, ностальгія...

З дитинства я завжди чула про те, що моя бабуся Катерина та дідусь Володимир народилися й провели свої дитячі роки у великих та дружніх родинах, які проживали в мальовничому краї Карпатських Бескидів. Дідусь походив із села Ясінь, а бабуся – з села Стрвяжик, які знаходяться поблизу містечка Нижні Устріки колишнього Дрогобицького району (територія сучасної Польщі).

Бабуся Катерина Кухта (дівоче прізвище Хлиста) народилася 6 жовтня 1939 року в сім'ї Теодора (1904 р. н.) та Катерини (1906 р. н.) (з роду Кореновських) Хлистів, які походили з родин, що споконвіку проживали в селі Ствяжик. У 1928 р. вони побралися. Прабабуся Катерина пішла за невістку до великої родини Стефана Хлисти, у котрого було 18 моргів поля, власний ліс, велика господарка, що утримувала всю родину й потребувала працюючих рук. У молодій сім'ї незабаром народилася донька Марія (1928 р. н.), потім Софія (1934 р.), Катерина (1939 р. н.), моя бабуся, сини Стефан (1944 р. н.) та Михайло (1947 р. н.)

У школу моя бабуся пішла в містечку Нижні Устріки на рік пізніше, аніж її ровесники, бо в той час у їхній родині трапилася біда: наприкінці кінці літа згоріла хата, що була вкрита гонтами, а також господарські будівлі зі звезеним з поля збіжжям. Пожежа забрала все нажите роками майно.

Уся велика родина раптом опинилася на вулиці, не маючи змоги нічого взяти зі собою з хати. Завдяки сусідам та односельцям, які допомогли в перші дні після цього випадку, становище родини на початку не було таким скрутним. Проте для подальшого проживання довелося винаймати помешкання, у якому фактично вони жили вже до переселення.

Мій прадід Теодор Хлиста працював до, під час та після війни майстром на нафтоперегінному заводі. Після того, що трапилося, він почав заготовляти матеріал для будівництва нової хати. Брату прадіда Михайлу таки вдалося збудувати нову хату на місці тієї, що згоріла. Однак переселення не дало здійснитися задумам, і все довелося залишити в Ствяжику.

Катерина та Федір Хлисти.

Марія та Микола Кухти.

Із розповідей бабусі Катерини я дізналася, що в 1951 році у школі (3 клас) вона писала диктант, у якому йшлося про те, що незабаром їх усіх будуть виселяти. На кожного голову сім'ї давали по 500 рублів, а на членів сім'ї – по 200 рублів, щоб мали змогу оселитися на новому місці. Вчителька особливо наголошувала на тому, щоб дати прочитати цей диктант родичам, які до кінця не вірили, що справді їм доведеться залишати рідний край.

Перед переселенням у Нижні Устріки приїжджав представник Миколаївського цементного заводу й пропонував фахівцям нафтоперегінного заводу перейти до нього на роботу. Серед тих, хто зголосився, був і Теодор Хлиста. Він разом зі своєю сім'єю та багатьма земляками 28 серпня 1951 р. був уже на станції в селі Розвадові, де вивантажували з товарних вагонів виселені родини Марії Стефанів, Івана Риштуна, Марії Камінної та багатьох інших.

Проте після цього виселення обіцяного житла ніхто так і не дав, тому довелося нашвидкуруч зводити тимчасові шатра, де певний час змогли перебувати переселені родини. Кожен новий день починався з пошуку житла. Щоправда, місцева влада виділила автотранспорт, який розвозив прибулих по селах, де на той час вже були вільні хати, бо їхні господарі кілька років тому були виселені у Сибір.

Через два тижні родина Хлистів, опинившись у селі Демня, мала змогу оселитися в хаті, господарі якої побудували собі нове житло в Щирці й переїжджали туди, завершуючи польові роботи. Знайти це помешкання родині Хлистів допоміг секретар Демнянської сіль

*Софія Береза (в центрі), Ганна (зліва)
та Стефанія (справа) Кореновські
(двоюродні сестри).*

ської ради Андрій Держило. Але цю хату потрібно було відкупити. На це мій прадідусь Теодор змушений був погодитися. Звичайно, коштів було недостатньо, проте допомогли нові односельці. Так Теодор Хлиста зі своєю сім'єю оселився в селі Демня, тут пішли у школу його діти, а він незабаром влаштувався на роботу у Львові.

Мій дідусь Кухта Володимир Миколайович народився 5 березня 1939 р. в селі Ясінь, що межувало з Нижніми Устріками (за кілька кілометрів від Стрв'яжика) в сім'ї Миколи Кухти (1908 р. н.), що працював на колії, та Марії (1907 р. н.) (дівоче прізвище Маційовська), яка була родом із села Демня. Вона служила в багатій львівській родині, яка в міжвоєнний період приїжджала на відпочинок до Устрік. Там вони й познайомилися, а згодом побралися. Прабабуся Марія пішла за невістку з Демні до Ясія.

У Миколи та Марії в 1936 р. народилася донька Галина, в 1937 р. – син Стефан, а в 1939 р. – син Володимир (мій дідусь). Через деякий час вони переїхали в Демню, де й оселилися.

Бабуся Катерина зі своїм майбутнім чоловіком ходили у Демнянську школу й навчалися в паралельних класах. Закінчуючи школу, бабуся мріяла стати медсестрою, як і її подруга Наталія

*Сидять зліва направо:
баба Настя, Федір Хлиста,
Катерина Хлиста. Стоять:
Марія Хлиста, Стефан Хлиста
з дружиною Софією, Іван - брат
Софії, Катерина Кухта.*

*Стефан Кухта (рідний брат
Володимира Кухти) і Адам
Курта
(двоюрідний брат).*

Дзьобак, яка мала родичів у Львові й могла жити в них під час навчання. Батьки моєї бабусі, на жаль, не мали змоги оплатити їй проживання у Львові, бо ще на той час повертали борг за куплену хату. Тому довелося моїй бабусі, одержавши з труднощами паспорт з допомогою родички Дори Кореновської, влаштуватися на роботу в Закладівську лікарню, де вона працювала 37 років.

У 1962 р. Катерина Хлиста та Володимир Кухта одружилися, у них народилася донька Галина. Коли дитині було дев'ять місяців, 24-річного Володимира Кухту забрали в армію, спочатку в Могильов-Подільський (неподалік Молдавії) на навчання, а потім відіслали в Грузію, де він на аеродромі служив електриком. Загалом служба в армії тривала 3,5 роки. Весь той час виховувати дитину бабусі допомагала її мама, тому бабуся мала змогу далі працювати.

Після повернення з армії Володимир Кухта працював у Львові, а потім повернувся в Демню, де працював спочатку електриком, а згодом трактористом у колгоспі.

Мої дідусь та бабуся завжди з особливою теплотою та щирістю згадують свій рідний край, ті місця, де вони народилися, де провели своє дитинство. Вони неодноразово відвідували рідні місця разом із багатьма іншими переселеними людьми під час поїздок, які щороку організовує товариство "Устріки".

Мені завжди було цікаво, яким саме є той неповторний, за словами дідуся та бабусі, край Карпатських Бескидів, що в ньому є таке особливе. Коли ж мені під час однієї з літніх поїздок випала нагода там побувати, то моєму здивуванню й захопленню не було меж! Це справді особлива, квітуча, надзвичайно гарна місцевість! Гори, вкриті зеленими лісами, чарівна природа, незабутня річка Сян – усе це вражало своєю красою та неповторністю.

В містечку Нижні Устріки ми відвідали місцеву греко-католицьку церкву, яка тепер залишається єдиною діяльною церквою для українців, котрі там проживають. Це місто надзвичайно охайне, хоч і невелике. Згодом кожен мав нагоду відвідати своє рідне село. Коли ми прибули до Стрвжика, я побачила бабусину хату. Вона збереглася й досі, хоч, звичайно, вже була неодноразово відновлена. Зараз там, на щастя, проживають люди, які не цураються свого українського коріння. Їхня тепла та гостинна зустріч залишила в моїй пам'яті приємні та гарні спогади.

Проте, навіть серед цієї неймовірної краси у серці кожного, хто залишив свій рідний край, була якась невимовна туга й гіркота, важкі спогади примусового виселення. Усе це згодом перейшло в рядки моєї поезії, що присвячена цим незабутнім подіям:

ЯК МИ НАЗАВЖДИ ВИЇДЖАЛИ

*Як ми назавжди виїжджали,
Нам плакало небо услід,
А потяг невпинно мчав далі,
Все далі, все далі на схід.
І плакало серце з печалі,
Лишивши тут частку життя...
Все далі, все далі, все далі –
Назад не було вороття!
Як ми рідний край залишали,
Дрімучі ліси і поля,
Нам реквієм дзвони співали,
Здригалась від туги земля.
Мчав потяг крізь сірі тумани
У ніч без початку й кінця –
Лишались незгоєні рани
У душах людських і серцях.
Зливалися з шумом вокзальним
Мільйони дитячих ридань...
Все далі, все далі, все далі,
Прощай, рідна земле, прощай!
Прощай, рідна батьківська хато,
Ти в душах людських – назавжди!
Доріг є у світі багато,
Та серце вертає сюди.
Ніщо у житті не забуте,
Хоч зморшки уже на чолі,
Так хочеться знов пригорнути
Хоч крихту своєї землі.*

**Юлія Цар,
внучка Володимира та Катерини Кухтів**